

K A Ř Š !

B ē g l u g a i t ā s

Neatceros ne mēnesi ne gadu. Domāju, ka tam vajadzēja būt pavasarim. Aina man palikusi skaidri atmiņā. Agrā rītā vēl gulēdama, izdzirdu mājās satrauktas balsis, virinājās durvis. Tad istabā pie manis iesteidzās vecāki. "Nāc, Ancīt, parādīsim tev, kas iet pa gaisu!" Man tika uzvesta kāda silta drēbe, tēvs paņēma mani uz rokas un iznesa ārā. "Redzi, kur iet luptsbalons!"

Tiešām, virs upes, apmēram pret Doriņu dārzu no Devīzares puses slidēja apaļš balons, zem kuŗa kaut kas karājās. Rīts bija drēgni pelēks, svešā parādība radīja baigu iespaidu. "Balonam apakšā karājas kurvis", tēvs, kam bija ass skats, skaidroja. "Var saskatīti iekšā divus cilvēkus."

Kas tie ir? No kurienes viņi? Kurp laižas? Runāja, ka dienvidvakara vēja nests, balons laižas, turēdamies virs Mēmeles kā ceļarādītāja. Tiešām, pēc dažām minūtēm apaļais priekšmets nozuda aiz Panemūnes kokiem tai pat virzienā, no kurienes plūda upe.

Kas tie tādi ir? Ko viņi gribēja? "Kādi pētnieki, varbūt," tēvs minēja un stāstīja, ka svešās zemēs mēģinot ceļot ar luftsbaloniem. "Spiegi tie ir," izsaucās kāds nomaļniekiem, "izspiego mūsu zemi, jo grib nākt ar karu!"

Kas to būtu domājis, ka pasaulē ir tik baigas lietas? Kas tas bija par biedu, kas ieradās mūsu mierīgā zemē?

Neatminu, vai ļaudis pārveda no Senbergaskādas tuvākas ziņas par redzēto parādību. Viens bija skaidrs: Palika tā ļaužu atmiņā kā kaut ko nelabu vēstītāja zīme, gandrīz kā pārdabiska parādība, ko tulkoja par nelaimes priekšteci.

Gadu vai dažus gadus agrāk arī biju celta no gultiņas un nesta ārā, kaut tad bija melna nakts. Arī toreiz man lika

skatīties zvaigžņotās debesis, lūk tur, apmēram virs Doriņu rijas ir redzama astes zvaigzne, redzi meitiņ? Jā, kā to varēja neredzēt. Tur vienai zvaigznei vilkās pakal spoža slota kā miglas strūklīša. "To sauc par kometu," tēvs sacīja, "tādas parādās reti pie debesīm." - "Mans tēvs teica, ka tādas parādoties pirms lieliem kariem", māmuļa papildināja ziņas par svešo viesi. Kometa nozuda, un viss tomēr palika mierīgi, nezināju, vai vectēva pareģojumam ticēt, vai ne, tādai filozofijai jau es arī biju vēl par mazu, un man nebija nekāda priekšsta- ta par to, kas ir karš.

Un tad Skēros atkļuva vēl kāda uztraucēja ziņa, kaut tēvs tūlīt nomierināja, ka tā ir dabas parādība, un izskaidroja, kā tā ceļas. Vasarā esot sagaidāma pilnīga saules aptumšošanās! Tēvs pārveda avizes, un tajās lasījām, kas darāms, lai parādību varētu labi novērot. Pēc šīm pamācībām laikus kvēpinājām stiklus, lai varētu caur tiem skatīties uz sauli, kad tai mēness aizies priekšā.

Nozīmētā dienā izgājām sētsvidū, bija karsta saulaina diena, pats dienvidus. No gariem atdzītās un izslauktās govīs gulēja laidara aplokā, vistas gausi kašņājās pa mēslaini, suņi nolīduši kaut kur snauda. Ganuzēns gāja labāk diendusā, jo nekādu brīnumu jau nebūšot. Kaut kas tomēr notika, kaut viss šķietami palika nemainīgs. Bija gaiša diena, tomēr tā gaisma karājās gaisā tāda divaina. Pasaule pamazām pārvērtās, pacēlis melno stiklu uz sauli, tēvs iesaucās: "Saulēi no labās puses tuvojas kas melns!" Arī mēs skatījām tikko redzamo melno svītriņu, kas pletās arvien lielāka. Nu jau varēja redzēt tumšu pusloku, kas ēdās saulē iekšā ar vien dziļāk un dziļāk, kamēr saules vietā gaisā karājās melna bumba ar savādu staru kroni visapkārt. Ak kā viss bija pārvērties! Tā bija diena un ne diena, gaisi kļuva neredzamas tumsas caur- austi, nekustējās neviena koka lapa, neviens zāles stiebrs. Viss uz zemes zaudēja krāsu, zaļā zālīte kļuva pelēcīga. Vis-

tas iztrūkušās bēga garām soļiem uz kūti, un nevarēja at-
rast durvis, jo vista krēslā neredz, govīs sacēlās kājās,
bailēs ošpājā gaisu, bet neizdvesa ne skaņas. Suņi, astes ie-
mieguši, sabēga priekšnamā, pat ganuzēns pārbijies atbēga pie
mums. Skatījāmies caur stikliem, līdz rokas notirpa un kakla
kļuva stīvs, gaidījām, kad melnums nozudīs, jo bija ļoti baigi.

Saule drīz atkal atspīdēja visā spožumā, taču ilgi ne-
vienam neizgāja no prāta notikums, kad diena pašā vidū kļu-
va tumša kā vasaras nakts. Nē, tas bija tas savāda, ka tā
nebija nakts, tas bija kas neredzēts. Par to runāja, par to
stāstīja visādus notikumus, kas bija gadījušies aptumšošānās
laikā sevišķi ar tiem cilvēkiem, kas par šo parādību nekā
iepriekš nebija dzirdējuši. Mierīgā dzīve bija iesākusi gri-
ļoties, to rādīja pati daba. Nezināmais varēja nākt vēl drau-
dīgāks, nekā līdz šim. Neviens vairs nezināja, ko nesīs nākot-
ne. Tā lauku cilvēks tulkoja to, ko novēroja pie debesīm, un
savās gaitās gāja vēl smagākiem soļiem.

Drīz atnesa Šķēros ziņu, ka nomirusi mana tēvmāte, kas
tobrīd uzturējās Purviešos. Tēvs pārvērtās, iegrīma savas ne-
runāšanas klusumā. Arī māte ierāvās sevī, nekomandierēja vairs
nevienu. Saulainā svētdienas pēcpusdienā vadījām viņu uz du-
su Krusas kapsētā. Pirmajos ratos veda vecmāmuļas šķirstu,
tālāk sekoja Purviešu pajūgi un mēs, tālāk sekoja kaimiņi
un pazīstami. Caur Breileniem braucot, bērnieki dziedāja, un
ļaudis iznāca pie lielceļa, atvadījās no Šķēru mātes, daži
brauca mums līdz. Apglabāja viņu pašā kapsētas malā, "baltā
smilšu kalniņā", kur gulēja jau vecmāmuļas dzīvesbiedrs un
no kurienes varēja redzēt Šķēru laukus...

Man bija žēl vecmāmuļas. Ne tā, kā bija žēl brālīša, bet
man sāpēja sirds, ka viņa bija veca un nevarīga, un viņai
vairs nebija ko gaidīt laimīgu dienu, jo viņa bija mirusi.
Un tādēļ man bija žēl tās viņas dzīves. Pieaugušie gāja un
darīja savu, un ar mātē viņas istabiņā reti kāds parunājās.

Ja mūs atstāja abas mājās, kad citi gāja uz lauku, vecmāmuļa iznāca no istabas un apsēdās uz soliņa pie mājas sienas, lai uzraudzītu pagalmu un mani. Es vienmēr satiku ar viņu labi, izņemot to vienu reizi. Nezinu, kas manā raksturā bija noticis, nevienai radībai ar nolūku, tā- spēles dēļ, netiku ļaunu darījusi. Bet tai vienā priekšpusdienā, kad atkal bijām divas vien mājās, pakāru vecmāmuļas nūjiņu un aiznesu to pie pagraba. Pēc tam saliku rokas uz muguras un skatījos, ko vecā māte tagad iesāks?... Pusdienā pārnāca tēvs, un vecmāmuļa apsūdzēja mani - par tādu nieku! Un tēvs bija uz mani nikns un bāra mani - pirmo un vienīgo reizi manā bērnībā! Vai cik tas iznāca ļauni! Tas vairs nebija mans mīlais tēvs. Kā slimā staigāju apkārt pāris dienas, un tagad pie kapa man bira asaras. Bira pie brālīša kapiņa, bira tagad, un taču cilvēks no tā gudrību neieguva. Piedzīvoja savas rīcības sekas vienreiz un otrreiz, un trešo reizi, un tomēr nemainījās. Cik tas bēdīgi... Un tā ir bijis ar visu aizgājušo kapiem, pie kuriem nācies stāvēt. - -

Kaut kā ir pietrūcis, kaut kā ir bijis par daudz. -

Taisījos savest kārtībā savu vec-vecāku kapus un uzlikt viņiem pieminekļus. Nepaguvu. Kad sāku pelnīt, vēl netiku galā ar mājas vietu dzīvajiem, kad jau vajadzēja pamest dzimteni. Tagad vēji uzkalniņu būs nolīdzinājuši, taču to vietīņu, kur viņu paglābāja, laikam atrastu nemaldīgi. Vēlāk braucot gar Krusas kapiem, jautāju savai māmuļai, vai par vecotēvu un vecmāti brīv Dievu lūgt, nebija taču mūsu ticības, un toreiz visi turējās stingri katrs pie savas. Māte atbildēja, ka drīkstu, jo bija kristīgi cilvēki, un vajag Dievam atstāt viņu tiesāšanu. No tā laika arī Krusas kapos dusošos pieminu ar "Mūžīgo mieru un gaismu".

Bija saulains jūlija dienvidus. Tēvs un māte, kas no rīta bija aizbraukuši uz Šēnbergu, atgriezās agrāk kā paredzēts, apturēja zirgu sētsvidū zem mātes bērziem. Steidzos

pie ratiem. Vecāki, divaini pacilāti, jau kāpjot no ratiem, sacīja man: "Karš, meitiņ. Izsludināta mobilizācija."

Maz apjēdzu vārdu nozīmi, sapratu tikai, ka kaut kur kas rodas un veļas par pasauli neparedzēts, nevajadzīgs, briesmas, kas manas bērnu dienas ar tēva sētu un laukiem, un visu zemi izrauj man zem kājām. Kas tagā būs? Kas ar mums notiks?

Māte steidzās mani drošināt, ka mūsu tētim nekas nedraud, ka viņa gada gājumu neiesaucot, un viņš palikšot pagaidām pie mums. Tēvam toreiz bija jau ap piecdesmit gadu. Citiem vīriešiem jāiet. Visiem. Jo tā esot generālmobilizācija.

Uz kurieni viņiem jāiet?

Uz karu, kur katru saucot. Un tūlīt, divdesmit četru stundu laikā.

Man sirds sarāvās: vai kur nežēlīgi! Kā tad nu tā: jāpamet sēta un māja, un bērni un vecāki?

Tur neko nevarot darīt, tēvs sacīja, tāds kara likums. Ja kāds neietu, to tiesātu karātiesa un nošautu.

Kas par briesmām! Kas ir "nošautu", to sapratu, bet neiedomājos nekad, ka šeit, mūsu latviešu zemītē kādu varētu nošaut. Par ko?

Vecāki jau bija bijuši Andriņos. Abiem vecākajiem mātes brāļa dēliem - Nikodemam un Jānim jāiet. Atvadījušies.

Un es viņus vairs neredzēju?

Tagad vairs ne. Lai Dievs dotu, ka pēc nobeigta kara atgrieztos. Māte to sacīja ar dziļām bažām balsi un sejā.

Andriņos jau bijusi ziņa, ka no radiem iesaukts vēl Limpucis, Augustes vīrs Bauskā. Māte raudāja. Kas notiks ar Gusti un viņas trim mazām meitiņām, un bērniņu, kas ir jau ceļā?

Mūsu un arī citās lauku mājās līdz šim neviens nerunāja par politiskiem notikumiem. Ja arī kāda ziņa atnāca, tā bija tāla, tas notika kaut kur tālu pasaulē, mūs tā neskāra. Mēs bijām zemnieki, ar zemi nekas nevarēja notikt. Bet nu tēvs sacīja, ka Sarajevā nošauts Austro-Ungārijas troņmantnieks, tāpēc krievu ķeizars izsludinājis mobilizāciju. Parīt jau no nezināmiem avotiem bija zināms, ka Vācija uzstādījusi Krievijai ultimātu, tas esot tādu pavēli, kas jāizpilda divdesmit šetru stundu laikā. Kamēr ultimāta iznākumu gaidījām, jau Vācija bija pieteikusi Krievijai karu.

Vecāki darīja to, ko prasīja acumirkļi: tēvs jūdza zirgu gaŗam ceļam, māte ķēra vistas un taisīja sviestu, krāva ratos miltus un putraimusi un dažādas pārtikas vielas. Steidzami uz Bausku pie Augustes.

Augusti atradām melnu lakatiņu galvā. Viņas vīrs - gaišmataināis smaidīgais Limpucis jau bija projām. Uz kurieni aizvests, kas ar viņu notiks, neviens nezināja pateikt. Kad māte sasveicinoties viņu apskāva, Guste sāka raudāt. Mūsu ierašanās un palīdzība darīju uz viņu labu iespaidu. Vēl mātes mierinājums, lai novēl vīru Dieva ziņā un nebēdājas, mēs bēdās neatstāsim viņu vienu ar maziem bērniem, palīdzēja satriektai sievietei attapties. To pašu viņai solīja arī krustmāte un meitenes, kas tepat tuvumā dzīvoja. Tēvs zināja, ka iesaukto sievietēm "kronis" kaut ko maksās. Bet Augustes bēdas jau nebija tik daudz par dienišķo maizi, kā par vīra dzīvību.

Arī Krūzmētru ģimenē bija drūms noskaņojums. Anna bija jau precējusies un pārcēlusies uz Dundagu, kur vīram bija nozīmēta dienesta vieta. Bet nu arī Eitutis bija mobilizēts, kaut cerēja, ka viņu atstās jātnieku policijā. Krūzmētru, tāpat kā mūsu tēvu, mobilizācija neskāra.

Visu baušķinieku izvadīti, steidzami atpakaļ uz

mājām, kas bija atstātas gājēju ziņā. Sākās nemierīgi laiki, ne par ko vairs nebija drošības.

Vasaras darbi gāja savu gaitu. Nebija vairs manas brīvības, nevarēju iet, kurp vēlos, jo vajadzēja sargāt divus gadus veco brālīti Valdiņu. Tikai nakts piederēja man. Mana gultņa tagad stāvēja lielajā istabā, jo manu vietu starp vecāku gultnām ieņēma brālītis. Kad vakara krēslā ēdām vakariņas, skatījāmies pa logu, kas notiek pie debesīm. Visi rietumi līdz pat Ziemeļzvaigznei dega sarkani kā uguns. Neredzētais skats viena baigumu. Cilvēki izgāja no istabas, mēmi lūkojās asinainajās debesīs, domās jautādami, no kurienes tas ceļas, ko tas nozīmē. "Tā ir kritušo asiņu atblāzma debesīs", māte sacīja, un, kā viņu apstiprinot, strādnieks piebilda: "Pie Nemanes notikušas milzīgas kaujas". Vēlāk, kad jau gāju skolā, dabūju zināt, ka tās bijušas kaujas pie Tannenbergas, kur Krievi milzīgi sakauti, un Marnas kaujas Francijā, kur atkal vācieši sasisti. Māti nojauta nebija vilusi. Ja dabūja avīzi, tēvs lasīja visiem priekšā. Tomēr visi tie kari un notikumi, par kuriem klausījāmies, šķitās kaut kur bezgalīgi tālu, uzņemām tos, kā uzņem teikas vai nostāstus par turku kariem. Tik daudz sapratām, ka "antante" kara ar vāciešiem, kuru pusē cīnās vēl Austro-Ungārija, Itālija un Turcija. Kas ir "antante", to zināja katrs: tā bija Krievija, Francija un Anglija un tās citas zemes, kas turējās Krievijas pusē. Tikai tā sarkanā blāzma plīvoja tepat pār Jaunsaules silu, un tai blāzmā bija gaišais smaidīgais Hustes vīrs, un mani brālēni Demus un Jānis... Manas istabas logs izgāja tieši uz rietumiem, uz baltās sienas juta sarkano atblāzmu, kaut ārā jau satumsa nakts. Ierāvu galvu zem segas un domāju par mūsu rādiem, kuri atrodas tur, tai ugungrēkā, un lūdzu Dievu, lai lodes neķer viņus, un aizmigu vēl uzausaudāta spilvena.

Rudenī braucām atkal uz Bausku. Gustei jau bija četras meitiņas, šūpulī gulēja maza Lūcīte. Auguste jau zināja, ka

viņas vīrs ir rietumu frontē, taču tuvāk nekā nezināja. Karavīri drīkstēja rakstīt tikai īsas atklātnes krievu valodā un viņu adrese skanēja "geimbytoyaa cyrus" numurs tāds un tāds. Mātes māsa tomēr bija jau priecīgāka, ka saņem ziņas no vīra, rakstīja viņam vēstules, nocirpa meitenītēm pa gaišai matu sprodziņai, pielīmēja uz papīra un zem katras parakstīja vārdu: Verīte, Lonnīte, Annīte, Lūcite. Meitenes lēkāja un plaukšķināja roķeles, ka tādā veidā apciemots savu tēti.

Staigāju pa pilsētu ar Krūzmētru Lūciju, redzējām uz ielas virsniekus un žēlsirdīgās māsas baltos lakatos ar sarkanu krustiņu pierē. "Te ir slimnīca," Lūcija sacīja, rādīdama uz lielu akmens namu, "ir pārpildīta, jo vakar atveda daudz ievainoto". Pacēlu galvu, redzēju pa atvērtiem logiem baltas gultas un zaldātus sabindētām rokām un galvām. Pie Krūzmētriem runāja, ka notikušas lielas kaujas un krievi atkal zaudējuši.

Kad 1915. gada Lieldienās atkal bijām Bauskā, dabūjām zināt, ka Francijā esot briesmīgas kaujas, minēja Ipras vārdu, stāstīja par to, ka vācieši laižot smacejošas gāzes un par citiem viņu briesmu darbiem. Ar tiem bija pilnas arī aviāzes, ko šād tad atveda Skēros. Mums vēl Bauskā esot, sāka celties upē ūdens, steidzāmies mājup, kamēr Bauskas apkārtnē neapārplūst. Atminos, ka tikai ar grūtībām tikām Mēmeles upei pāri. Nebijuši plūdi bija skāruši plašus apgabalus, visu līdzenumu starp Bausku un Jelgavu.

Jo vairāk tuvojās vasara, jo baigākas ziņas atklīda līdz zemgaliešu klusām mājām. Jau zinājām, ka Krievija zaudējusi jau daļu Polijas un viņu karaspēks atkāpjas Karpātos. Kas tad nu vairs palika starp mums un fronti! Tikai tā mazā leišmale. Cilvēki gāja parastos darbos, bet visu ko darīja it kā neredzēja darāmo, domas nenoturējās pie darba, bet pie tā, kas kaut kur notiek, pie tam vairs netālu. Sastingušos gaisos katrs klausījās, vai nedzird jau lielgabalu rūcienus.

Vīrieši bija iesaukti karā, uz lauka strādāja tikai sievietes un vecāku gadagājumu vīri.

Tad saklausījāties pirmos dunienus no Bauskas puses. Sākumā domājām, ka tas pērkons, taču tas ne tuvojās, neattālinājās, dunēja vienmērīgi un bez apstājas. Mans Dievs, ja tie ir lielgabali, tad taču tie šauj uz kādu mērķi, kur ir cilvēki!

Jelgava esot apdraudēta! Andriņos ieradās Mētriene ar Emiliju un Mūciju, un Guste ar savām meitenītēm, un vēl citi paziņas no tās puses. Vēlāk atbrauca no Dundagas arī Anna ar saviem diviem puisīšiem, tur visas istabas nu bija bēgļu pilnas. Andriņu mājas vēl reiz uzņēma bezpajumtniekus, šoreiz, ak vai! pati savus izklīdušos bērnus. Briesmās kā cāliši atrada vietu zem mātes spārniem. Krūzmētra bija palicis Bauskā un Eitutis Dundagā pie saviem dienesta pienākumiem. Bija skaidrs: ja Jelgava kritīs, tad kritīs arī Bauska, un mūsu dienas šeit būs skaitītas. Vēl neticējām nenovēršamajam, kamēr netika nopemti un aizvesti Senbergas baznīcas zvani. Gulēja lielie milzeņi priekšbaznīca nolaisiti uz mutes, lai tos uz mūžu apklusinātu. Tika apgalvots, ka to dara tādēļ, lai tie nekristu ienaidnieku rokās un netiktu pārlieti lodēs, bet cilvēki stāvēja ap tiem un skatījās, kā lietpratēji iesita Senbergas vārdu visos, neviens nerunāja ne vārda. Pēc kara tos saņemšot atpakaļ, bet kad tas būs, un kas būs līdz tam?

Kara transportiem tika rekvizēti visi zirgi un rati, un ar tiem aizbrauca līdz pēdējie vīrieši, arī mūsu tēvs. Palika sievietes ar bērniem neziņā, kas būs. Nekādu bailu neviens neizrādīja, tikai visi bija kļuvuši neparasti klusi un gausi. Māte, kas parasti savas bažas mēdza izteikt skaļi, tagad bija klusa un noslēgta. Bijusi kur nebijusi, stāvēja ārā ar bērnu uz rokas un vēroja ceļu, vai pa to neredzēs atgriežamies tēvu. Biju jau deviņus gadus veca,

sapratu stāvokli un pārdzīvoju to līdz ar māti. Nu jau vairs nedunēja, bet baigs pērkons vienā gabalā dūnēja ne tik daudz uz Bauskas, kā uz Purviešu pusi. Runāja, ka tie dunieni nākot no 50-60 verstu attāluma.

Pa lielceļu sāka braukt vezumu rindas ar uzceltām būdām virs ratiem. Daži veda līdz piesietu gotiņu, citiem suns tecēja vezumam pakā. Cilvēki izgāja viņiem pretī iztaujāt, no kurienes, un kādas vietas jau kritušas.

Jau izbrauca kaimiņi! Pārdzīvojām baigu dienu un vēl baigāku nakti. Tēvs neatgriezās... Vai viņš vispār atgriezies? Vai nebūs par vēlu? Tie kaimiņi, kas izbrauca ar viņu reizē, gan arī vēl nerādījās, nebija neviena, kas zinātu, kur viņi ir un kas ar viņiem notiek.

Māte negulēja, bet es gaidot biju iesnaudējusies. Tad pēkšņi uz rīta pusi tēvs bija klāt. Viņš bija no rekvizēto rindas izbēdzis, lai glābtu pēdējo zirgu un tiktu pie ģimenes atpakaļ. Vecāki ķēra ātrumos visnepieciešamākās lietas. Kā pa miegam redzu, ka tēvs tumsā un lielā steigā nes tās no istabas un liek ratos, tad abi ar māti atvēra kūts durvis un atsēja piesietos lopņus.

Bijām vai pēdējie, kas atstāj mājas, izņemot ne daudzos, kas nedomāja bēgt. Nebija laika tagad domāt, taču brīnījāmies par tiem. Ar ko viņi rēķinājās? Vai ar to, ka vienalga, kam kalpo, bet iedzīvoties varēs?... Jo nebēga pa daļai tie, kam nav savu māju. Un tie, kas nespēja: nabaga Andriņš vairs nerunāja ne ar vienu: ar saviem pieciem maziem bērniem un paša slimo sirdi viņš nespēja citiem līdz turēt... Tie, kas bēga, neviens nedomāja, ka tas uz ilgu laiku. Kā māte sacīja: "Pabrauksim kādu gabalu..." Lai tikai tālāk no frontes, kas tuvojās. Un tēvs augstu vērtēja brīvību. Nemaz netika apsvērts, vai bēgt, vai ne. Par palikšanu zem ienaidnieka nevarēja būt runas. Tādas lietas zengaliešiem bija asinīs^{+/}.

^{+/}Nezinu, vai visiem zengaliešiem. Bet tiem te no Viestura apgabala gan. Lai atceramies 10.000 ģimeņu aiziešanu uz Lietuvu uz visiem laikiem, lai nepaliktu zem vācu varas Krustnešu ordeņa laikos. Ticu, ka kāds no mūsu senčiem bija tur klāt, kad Viesturs grieza uguns milnu ap galvu.-

Maz ko atceros no šī ceļa. Uz kurieni braucām? Neviens nezināja. Visi centās tikt pāri Daugavai, cerībā, ka tur būs drošībā. Kā pa sapņiem atceros: atmodos, sajutu, ka guļu ratos, ka zirgs vienmērīgi soļo. Pār manu seju bija melna nakts, un jutu liela meža kokus sniedzamies debesīs. Brauca un brauca baigā klusumā, neviens nerunāja. Vai es būtu ratos gluži vienā? Kad sakustējos, mātes klusā balss mierināja, lai guļu tālāk. Apzinājos, ka tā ir ļoti sveša apkārtnē, kur nekad neesmu bijusi. Vai bijām legendārajos Taurkalnes mežos?

Kad atkal atmodos, gaisi bija pilni pelēkas rītausmas. Atmodināja mani dunopa zem ratiem, it kā uzbraucot uz tiltu. Vieta gluži sveša. Laikam Jaunjelgava. Tā tad bijām jau vairāk kā četrdesmit verstis no savām mājām.

Dienā bijām jau otrā pusē Daugavai. Atmiņā uzplaiksnī atsevišķas ainas: visas mežmalas pilnas tādām pat ratiem un ļaudīm kā mēs. Kā milzīgas čigānu nometnes. Tikai visi tādi klusi un mierīgi, izturas cienīgi kā Zemgales saimnieki. Zirgi palaisti svešos dābola laukos. Bēgļu vīri plāva zaļu vasarāju, ko pēmt ceļā līdz lopiņu barībai. Iznāca Vidzemes saimnieki, lamājās un dzina projām, laikam gan taisījās te uz bagātu dzīvi. Zemgalieši atcirta, ka drīz te akmeņi uz akmeņa nepaliks /ak cik ātri pravietoījums piepildījās!/.

Tad braucām atkal. Dienas bija siltas. Bēgļi jau zināja ceļu, kurp doties, kur varēja sagaidīt valdības palīdzību. Atminu, ka bieži minēja Krapī un Lauberi, un lielāko tuvāko pilsētu Skrīverus. Pa ceļam tēvs klausīnāja, kur devušies agrāk izbraukušie šenbergieši. Minēja Lielvārdi. Pa ceļam uz turieni nonācām Lauberē, lielā muižā aiz Ogres. Te bija daudz bēgļu un krievu karaspēka. Mums ierādīja palielu istabu ar virtuvi vienam pašiem. Tēvs varēja iet darbā ar zirgu. Nekādus līdzekļus tukšā vasaras laikā vecāki nebija

paspējuši sagādāt un paņemt līdz, viņu manta palika uz lauka un kūtiis. Drīz jau būs rudzu un kviešu plaujamais laiks...

Kad jau bijām daudz maz pie miera, māte sacīja: "Tas bija piecpadsmitais jūlijs, kad atstājām mājas. To atminiet." Atminu, neaizmirsu.

Sveša puse, svešas ainas atmiņā. Reiz braucām atkal uz netālo Madlieni, jo atkal bija zirgu registrācija. Te māte nopirka dažas nepieciešamas lietas. Pār visām tām ainām atmiņā klājas gaišas vasaras dienas, taču viss tik neregāls kā pasaku pasaulē. Atminu, ka uz rudens pusi saslima māmuļa. Gulēja gultā aiz aizkariem. Tai laikā par mums bija uzzinājusi un mūs apciemoja tēvmāsa Ilze. Tā bija pēdējā reize, kad viņu redzēju. Sēdēja abi ar tēvu pie galda un ilgi runājās. Kad viņa aizgāja, māmuļa man žēlojās, ka viesnā ^{ne} piegājusi pie slimnieces pat ne labdienu pateikt...

Un tad vēl atminos, ka māmuļa bija jau izvesēlojusies un izcepa maizi, kurā nevarēja ēst, bet man gan garšoja. Klaipiņi bija kā klaipiņi, tādi brūni un apāli kā jau klaipiņi, bet kad tos pārgrieza, zem virsējās garozas rēgojās tukšums, un uz apakšgarozas gulēja divu pirkstu biezumā lipīga kīte. Vēlās pa muti kā nesakodams ķīķens, bet garšoja patīkami saldskābi. "Tā ir gleze," māte izmisusi vaimanāja, laikam pirmo reizi mūžā slavētās šķēru maizītes vietā izcepusi šito klunci. Savasar rudzi steigu steigā plauti vēl nenobrieduši un milti milti nu nekaltētiem graudiem. Karš mācās virsū arī šeit.-

Atceros lietainu pelēku dienu, kad braucām uz katoļu dievkalpojumu. Līdz mums bija atnākusi ziņa, kas luteriskajā Vidzemē sacēla kājās visus katoļus. Tā nebija pilsēta, bet kādas lielas muižas šķūnis. Sabrauca pajūgi un laudis kā lielā tirgū. Satikās pazīstami. Sarunu priekšmetu nevie-

nam netrūka par to, kur kurais apmeties, vai nezina, kur atrodas citi pažiņas un radi, vai paspējuši izbaukt. Stāvēja šķūnī dievkalpojuma laikā kā nabadziņu pulks, kā viena cieša ģimene. Nekur citur laikam latvieši tā nav jutušies viena ģimene, kā šai šķūnī, un tādēļ, todien nebija noskumuši, atceros it labi. Bija samierinājušies, atraduši balstu viens otrā un Dievā. Ne māte, ne kāds cits neslaucīja asaras. Pēlēki, visu zaudējuši, tikai ar kailām dzīvībām stāvēja cieši kopā vienā apziņā: mēs, kurzemnieki! Patiesībā zengalieši, tikai vidzemnieki nešķīvoja: viss, kas pāri Daugavai-Kurzeme.

Neviens nezināja pastāstīt nekādu priecīgu ziņu. Visa Kurzeme jau bija kritusi. Fronte apgūlās uz Daugavas, sākot no Daugavpils līdz Rīgai. Neviena cerības stariņa, ka drīz varēsim braukt mājās. Krievi līdz šim nekur neesot uzvarējuši...

Tuvojās ziema. Bēgļus virzīja uz Rīgu, kur noorganizēta apgāde. Seit fronte atkal mēcās virsū, tikai netālā Daugava to atturēja. Pa ceļiem atkal virzījās gaŗas ratu rindas, tagad uz visiem vĕzumiem bija uzceltas būdas, arī uz mūsējā. Ik pa ceļa gabalam meŗmalēs veidojās nometnes, braucēji kāpa no ratiem ārā, sakūra ugunskurus, kur sasildīties. Sādās apmetņu vietās bija gādāts par siltu ēdienu. Gājām un stāvējām visi rindā ar krūzēm un spaiņiem - Zemgales saimnieki! Māte atnesa grūbu viru un sūtīja mani rindā otrreiz, lai būtu ceļam gatavota pārtika. Visus pierakstīja, vajadzēja izgudrot citu uzvārdu. Sacīju "Vitoliņš, septiņas personas". Visi jau uzdeva 7-8 personas, lai varētu vairāk dabūt, bet man šķita, ka visi skatās uz mani un brīnās, kā es tā meloju... Bija ļoti kauns un bailes.

Naktis tikām uzņemti kādās ceļmales mājās, visiem jau bija dota pavēle, ka bēgļiem naktsmājas nedrīkst atsacīt. Visur jau bija tukšums un nabadzība, viss kareivju pilns.

Gulējām uz kailas grīdas cieši viens pie otra starp zaldātiem, māte glāba kā mācēja bērnus, lai tie nenosaltu. Labi, ka Valdiņš, tikko triju gadu vecs, bija kluss puisītis, pānesa visu pat neiekungstējies.

Un tad mūsu māmuļa saslima. Neatminu, kā tas notika, tikai atmiņā kaut kas tumšs un nelaimīgs. Māmuļu paņēma un aizveda uz slimnīcu, arī tēva nebija. Vidzemē plūsiņās asins-sērga, tais mājās, kurās pārgulējām, bija slimnieki ar šo sērgu. Neatminu, kas mūs ar brāli pieņēma. Tēvs drīz atgriezās, viņš nebija slims. Un tad kādā vēlā vakarā ieradās arī māte, tikai ar lakatu apsegusies. Viņai slimnīca šķita kaut kas briesmīgs, viņa nekad tajā nebija ārstējusies, un nebija varas, kas viņu šais apstākļos atturētu projām no bērniem. Un tad steidzāmies tālāk, un pārgulējām atkal citās mājās. Arī te visas telpas aizņēma kareivji. Māte izvārīja rīvētu kartupeļu ķīļņus, bez piena. Neko nevarēja nopirkt, viss bija tukšs, laudis izbēguši, cietām vienkārši badu. Kad zaldātiņi ieraudzīja melnu ķīļņu viru mūsu blodiņās, stāvēja ap mums un kāri lūkojās, kā ēdam. Visu, kas vēl katliņā bija, māte salēja viņu skārda trauciņos. Tā bija laikam karaspēka atkāpšanas vai steigšanās uz fronti, neviens nezināja, kas patiesībā notiek. Vakarā krieviņi uzvārīja vārošu ūdeni un cienāja arī mūs. Viens un otrs izvilka no kabatas gabaliņu cukura un deva mātei - mazajam puisītim. Kad padzēra karsto ūdeni, viņi sacīja: "Tagad būs izrāde!" Kads uztaisīja no salmiem divas lellītes, nolika uz grīdas. Citi tupēja apkārt, dziedāja un ritmiski sita dūrēm pa grīdas dēļiem. Lellītes griezās riņķi un palecās, izšķīrās un sagāja kopā, tas bija neredzēti jocīgi. Visi skatījāmies un smējāmies kā bērni pie rotaļas, uz beidi aizmirsuši, kur atrodamies.

Un tad mēs atkal braucām pa nakti. Modos kustošos rātos, kas kratījās pa apaļiem akmeņiem. Ausa pelēks salts rīts, skatu aizsedza migla. Stāvējām pie kādām dzelzceļa sliedēm,

tad tēvs ātri pārbrauca tām pāri. Galīgs svešums, nesaprātu, kā tēvs zina, kurp braukt. Migla pagaisa: augsti pilsētas nami abās pusēs. Iebraucām Rīgā.

- - - - -

Atpēma pēdējo, kas mums piederēja, kas atgādināja dzīvi tēvu-tēvu mājās, - manu mīļoto zirgu Berku, melnu kā ogli, ar baltu zīmiti pierē. Tas bija skaists zirgs, ko pazina katrs šēbergietis, slaidu ķermeni un kājām, intelligentu nervozu galvu. Tēvs kaut kur aizbrauca ar zirgu, un kad viņš atgriezās, jautāju: "Kur Berkus?" Tēvs atbildēja: "Kā runā par kādu savējo, kas miris: "Mūsu zirgu un ratus rekvizēja". Zir-dziņš, kas atveda mūs šurp, par kuŗu dažus gadus atpakaļ biju zaudējusi samānu, redzot, ka to sit, nu bija mums atņemts. Varbūt viņu dzīis uz fronti lielgabalus vest. Droši vien... Un arī rati, mūsu mazais eksteritoriālais kugītis, uz kuŗa vēl bijām, kas mēs bijām, arī bija atņemts. Nu bijām palikuši ar pauniņu rokā - kaut kādi tur ubadzīņi. Kamēr bija vēl savs pajūgs, jutāmies neaizkaŗami, varējām braukt, varējām palikt, kur gribam. Nu vairs nebija ne mūsu gribas, ne personības.

Vispirms mūs aizturēja pieņemšanas punktā, tad ierādīja kādu istabu kopā ar citiem, tur jau bija kādas četras meitas, kas cauru dienu pūderējās un grozījās spoguļa priekšā, bet vakarā un pa nakti nozuda. Māte uzrunāja tās laipni, kā jau cilvēkus, ar kuŗiem būs jādzīvo kopā, bet drīz sāka tās vērot no acu kaktiņiem, un uzstāja tēvam, lai mēģina atrast citu patvērumu.

No 1915-16. gada ziemas neatminu gandrīz nekā. Atceros tikai, ka pāris reizes mainījām dzīvokli: viens izrādījās milzīgi salts, jo atradās virs leduspagraba, otrā aiz vecām tapetēm mājaja blaktis. Sāku atcerēties tikai pavasari, kad

bijām dabūjuši divistabu dzīvokli Katoļu ielā /laikam Nr.18/, gandrīz pretī sv.Franciska baznīcai, pie kuŗas atradās parks- Miera dārzs, agrākā kapsēta. Katoļu aprindas, ar kuŗām māte bija nodibinājusi sakarus, pavasarī pierunāja vecākus, lai nodod mani skolā -patversmē, kas bija noorganizēta bēgļu bērniem. Nejutos tur labi, jo nebiju radusi būt bērnu barā. Nebiju tā gērbta, kā pilsētas meitenes, jo te bija bērni galvenokārt kas izbēguši no pilsētām. Savā pēc lauku modes šūtā kleitiņā gan laikam izskatījos nožēlojama šai civilizēto meiteņu pulkā. Turējos vairāk savrūp, ja dabūju grāmatu rokā. Ja mēģināju piedalīties kopējās rotaļās, kaut kā neiznāca, jo taču šīs rotaļas nepratu. Par katru manu vārdu, ko nemācēju izrunāt pa pilsētas modei, viņas smējās vai pat skrēja stāstīt audzinātājai Marijas jaunkundzei. Skoliņā ierakstīja mani vecākā grupā, jo pratu jau rakstīt un lasīt, arī krieviski. Atceros ainu, kā pusmūža skolotāja pievilka mani pie sevis un sacīja, lai iemācos dzejolīti no galvas. Bija tas pazīstamais triju pantiņu dzejolītis par putniņu, kas laižas, un rotaļājas, un dzied, bet pēc tam tā nav, jo aizhaidies uz siltām zemēm. Tagad zinu, ka tas pazīstams, toreiz sēdēju uz sola gala un kalu, un nekā nevarēju saprast, kā to iemācīties, jo nezināju, kāda ir vārdu nozīme, tēvs man tādus dzejolišus mekad nebija stāstījis. Brīvā laikā skolas dārzā gājām rotaļās, vai arī mūs mācīja dziedāt. Ko dziedājām? Cik atminu, slavas dziesmas ķeizaram. Bija tāda „Слався нам, слава нам царский бог!”, nu un protams, „Бог, царь и патриарх!” Latviešu dziesmiņas atminu tikai tik, cik tās dziedājām rotaļās ejot. Vienīgais gaišums šai laikmetā bija man jaunais priesteris Vincents Strelevics⁺, kas bieži mūs apciemoja. Atnāca nepamanīts, pēkšņi bija mūsu vidū, stājās rotaļu puslokā un soļoja dziedādams ar mums "Adiet, meitas, ko adāt, vilkam zēses noadiet!" Bija tur tāds 3 gadu vees Jānītis, kuŗš bikšeļu vietā nēsāja vēl kleitiņu jeb "svārciņus", kā latviešu sievas to sauca. Šo puisieli mā -

⁺/Latvijas laikā Arkibīskapa katedrāles prāvests, Latvijas Hipoteku bankas padomnieks.

citājs sevišķi bija iemīļojis. Kad nāca pants "Nu ir laiks vilciņam kazas ķert dārziņā", priesteris bēga, un Jānītis īsām kājeliņiem dipāja viņam pakal, sparīgi dziedādams "Adiet, meitas, ko adāt, adiet, meitas, ko adāt"... Kad nokāra, apķērās mācītājam ap ceļiem un, laimīgi smiedamies, lūkojās uz augšu. Es neuzdrošinājos ar viņu rotaļāties, bet mācītājs pats acīm atrada mani un sauca pie sevis: "Nu, Annīn, kā tev iet?" Gaidīju viņu ik dienas, nenolaizdama acis no durvīm, pa kurām parasti ieradās. Patversmes priekšniece bija Strelēvica māsa, tik pat stalta kā mācītājs un ļoti daiļa sieviete⁺. Redzējām viņu reti, aizvien baltā žēlsirdīgās māsas galvas segā ar sarkanu krustiņu pierē. Saucām viņu Māsiņa-priekšniece, visi bijās no viņas, bet man tā bija otra persona, uz kuru tīkoju paskatīties: uz viņas gaišo cēlo seju un atturīgi valdonīgo izturēšanos.

Kādu dienu ēdām pusdienas, atminu, ka saldajā bija maizes zupa ar rozīnēm, pamaisīju ar karoti, paskatījos uz Marijas jaunkundzi, kas stāvēja ar savu brūtganu, patversmes zēnu audzinātāju, un šis pēdējais jautāja man: "Vai tu nejuties labi?" Piecēlos, gribēju ko sacīt, bet vairs ne ko redzēju, ne manīju. Atmosfēra slimnīcas gultā, kāds rājās, ka laikus nav pamanīts, kas ar bērnu notiek, degot kā ugunis, pilns izsitumu. Kas lai to būtu redzējis, Marijas jaunkundze bija aizņemta ar savu brūtganu. Sacīja, ka man ir masalas, un tādēļ logs bija aizklāts, istabiņa tumša. Nekā neatceros, ka kāds būtu pie manis pienācis, vienmēr gulēju viena, līdz kādu rītu blakus gultiņā novietoja bērnu, kas kāšēja un smaka nost, jo viņam bija šarlaks. Uz tualeti vajadzēja iet pa garu koridoru, kur logi stāvēja valā, un pa tiem vilka sāļts vējš un sita iekšā lietūs. Kad atnāca pie manis tēvs, slimības vairs nebija ne zīmes, un tēvs teica, ka tas ir ļoti slikti, satina mani paņēma sev līdz uz mājām.

Pamazām kaut kā iekļāvamies lielpilsētas dzīvē, tajā
+Vēlākā ģenerāļa Franča dzīves biedre.

vajadzēja būt pāri par 600.000 iedzīvotājiem, ja vārdnīcās par miera laiku uzdots 550.000, un kādi bēgļu plūdi tagad bija nākuši klāt! Māte no sākuma vāirījās no bēgļu palīdzības iestādēm, jo nebija radusi stāvēt rindā un saņemt dāvanas kā ubadze. Vēlāk redzot, ka citi bēgļi dzīvo daudz labākos apstākļos kā mēs, jo tie nesa no apgādes pa pilnam, ko tik deva, arī māte pārvarēja sevi un nākošā ziemā atnesa mums bērniem un sev ar tēvu siltu veļu un citas lietas: putraimus, zirņus, miltus, cukuru. Tēvs strādāja, vecāki iegādājās nepieciešamās istabas lietas, māte nopirka pat divas ziedošas puķes un nolika uz loga, kas izgāja uz ielu.

Pa logiem varēja redzēt stalto, no sarkanām kriegeliem celto sv. Franciska baznīcu un kupli zaļo, kluso Miera dārzu. Māte istabā šuva, Valdiņš spēlējās sētā pie virtuves loga mazā klusā laukumā, no trim pusēm norobežotā ar ēkām kā skapī. Nēkad netiku redzējusi, ka viņš būtu izgājis sētā un rotaļāties ar citiem bērniem. Palika savā ēnainā stūrītī, būvēja no smiltīm mājiņas, stādīja sprunguliņu kokus un puķes: viņš garā arvien vēl atradās uz šķēru zemes. Laiku pa laiku pacēla galvu un sauca istabā: "Memmit, vai tu tur esi?" "Esu, es, "māte atsaucās, "spēlēties vien."

Māte jau bērnu mīlēja kā savu acuraugu, taču savas straujās dabas dēļ brīžiem sabrēca uz vienu vai otru no saviem ģimenes locekļiem... un tad mazais zēniņš pieskrēja pie viņas, apķērās viņai ap ceļiem, un nebija nopurināms kā dadzis: "Memmit nedusmojies! Ne blauj, ne dusmojies!" atkārtoja vienus un tos pašus vārdus arvien izmisušāk, tā kā ļaudis uz ielas apstājās un jautāja, ko tas bērns grib? Dabūjuši zināt, uzmeta puisēlim divainu skatu, un mūsu māmuļai vēl divaināku... bet Valdiņš viņu nepalaida, līdz neieraudzīja, ka mātes seja patiesi noskaidrojās un padodas: "Nu labi, labi, es vairs nedusmojos." Tāds bija mans mazais brālis, ar kuru es tikpat kā nemaz nenodarbojos.

Es- vientuļš bērns ģimenē, vecāku mīlēts, tēva lutināts, pamazām izveidoju patstāvības, pat zināmas valdonības tiesmes. Brālis - savā ziņā arī viens, nebija viņam rotaļbiedra, mums bija seši un pus gada starpība. Tikko izrāpoja no mātes klēpja, kļuva viens, māte caurām dienām bija pie darba. Es savā vientulībā gāju un darīju, ko gribu, pār mazo puisīti biju kā ērgļa ēna uz katra soļa. Māte dēliņu nekad nesodiņa, tāpat kā meitu, toties māsai nebija ne mātes pacietības, ne žēlsirdības. Kur vecāku nebija klāt, audzināju viņu pa savai modei, ja viņam kas misējās vai "pie darba" notriepa drēbes - sodīju. Bet viņš nekad nesūdzējās māmuļai...

Vecmāmuļa, noskatīdamās divus gadus vecā bērni, ar zināmu rūgtumu balsī sacīja: "Tu jau neesi mūsu cilts, tu esi Andriņu." Savā ziņā tā jau bija: Andriņu apdāvinātība, pārjūtīgums, bet aktivitātes un gribas pastāvības svārstīšanās. Dzīve lielu ideju pasaulē - psihiska spēka trūkums izturīgi sekot šīm idejām. Šo nevarību pats apzinājās un cieta tādēļ. Kas to zina, kāda senča asinis bija atdzimušas viņā. Jaunie Andriņu pēcnācēji daudz ko bija mantājuši caur savu māti no Gubenu cilts, bet tas jau manu brāli neskāra. Varbūt tomēr tam bija sakars ar Šķēru cilti, kurā bija gadījies arī nemierīgais Mārtiņš... Jo tomēr brālī bija arī daudz no viņa paša tēva...

Rīgas rotaļu stūrītī kādu laiku ar viņu spēlējās kāds ļoti skaists puisītis, bagātu vecāku vienīgais bērns. Kā abiem saskanēja! Pa miegam sāca viens otru. Bet tā bija tikai tāda īsa skaista pasaka... Mainījām dzīvokli.

Es dabūju zināt, ka tuvumā ir pilsētas bibliotēka, un nu man nodarbības netrūka. Ar grāmatu rokā parasti sēdēju Miera dārzā zem kokiem vai arī pie smilšu laukumiņa, kur mātes ar saviem maziem bērniem pavadīja laiku. Svētdienās gājām baznīcā, kur dziedāja un teica svētrunu poļu valodā. Dzīve ritēja mierīgi un labi, tikai mani mocīja tāds īss

klepus, kas neatstājās pat viskarstākajās vasaras dienās, un māmuļas zālītes arī tam neko nevarēja padarīt.

Kad Daugavmalā atradām nelielu Sāpju Dievmātes baznīciņu, turējāmies ar māti pie tās, sevišķi man tur patika, jo bija tādi skaisti dievkalpojumi, un viss notika latviešu valodā, laikam tikai viena svētdiena mēnesī bija noteikta poliem.

Tagad jau katru dienu lasījām avīzes, pirkto par 2 kaņepēm "Jaunākās Ziņas", lasīju pati un lasīja tēvs, arī māmuļa atrada sev interesantas ziņas, sevišķi bēgļu sludinājumos, kur izklīduši radi meklēja viens otru. Arī māmuļa deva sludinājumu, ka meklē mūsu, Krūzmētru un Limpuču ģimenes, bet neviens neatsaucās, no tā secinājām, ka viņi visi jau Krievijā. Zinājām, ka Rīgā nodibināti Latviešu Strēlnieku bataljoni, kas sastādīti tikai no brīvprātīgiem latviešiem. No visām Krievijas karaspēka daļām plūda uz tiem mūsu tautas cīnītāji, kaut gan zināja, cik smagam uzdevumam šīs vienības nodibinātas: viņu mērķis bija nosargāt un atgūt jau zaudēto latviešu zemi, mūsu dzimteni! Ikviens mūsu tautības karavīrs, ieskaitīts jebkurā krievu armijas daļā, bija jāatbrīvo, ja tas izteica vēlēšanos cīnīties pašu latviešu virsnieku vadītās vienībās. Saplūda visi! Ieraugot viņus uz ielas, rīdnieki sniedza tiem puķes un papirosus, un smaidīja un māja viņiem ar rokām labu laimi.

Uz plakātiem, paskartēm, laikrakstu lappusēm skatījām liesmainus uzsaukumus: tur dega lāvu mājas un zem tām milzu burtiem: "Latvju zemei grūti laiki, dēli, dēli, palīgā!" Citursievietes bēgles ar maziem bērniem un karavīri asinainiem pārsējiem virs Kužemes vārda: "Ik brīdi stāv prātā tavš mocekles tēls, kara asinīm slacīts, tik bezgala žēls!" Uz saviem karogiem strēlnieki lika šūt saukļus: "Uz ežības galvu liku, sargāj savu tēvu zemi!"

Un brīnums: Pirmo reizi šai Pirmajā pasaules karā vācu

uzvaras gājiens tika apturēts! Un nu visas tautas cerības pieķērās viņiem. No viņiem gaidīja, ka mūsu dzimteni atbrīvos, un mēs varēsim braukt mājās. Mājās! Šis vārds jau bija paspējis kļūt par legendu, par kādu tālu ilgu priekšmetu. Kā tas toreiz bija, kad bijām mājās!

Avīzēs, uz ielas, veikalos pastāvīgi dzirdēja vārdus "Nāves sala", kaut labi nesaprātu, kur tas ir un kas tur notiek, taču nopratu, ka tur mūsu strēlnieki rāda nepieredzētu varonību. Tas bija tepat, kaut kur netālu Vidzemē. Avīzes daudz rakstīja arī par kaujām pie Verdenas, šo vārdu jau izrunāja gandrīz ar reliģisku bijību. Tur vāci uzbrūkot bez apstājas, taču varonīgie franči un sabiedroto karavīri neatkāpjoties ne pēdu. Stāstīja par šausmīgām vācu kritušo kaudzēm, kas apsedzot dzelondražu aizsprostus⁺.

1916. gada rudenī noorganizēja bēgļu bērniem skolu Viļa Olava Reālskolas telpās Suvorova /vēlākā Krišjāņa Barona/ ielā Nr. 84. Gājām ar māti vispirms pierakstīties. Iela stiepās tik gara, tik gara, nonācām jau tādā vietā, kur nekad nebijām bijušas. Jo tālāk gājām, jo lielākas bailes pārņēma mani, kā būs tālā skolā, vai tikai mācēšu, ko no manis prasīs. Tās bija manas pirmās skolas gaitas, jo patversmes klasīti par īstu skolu uzskatīt nevarēja, un biju tajā pārāk īsu laiku. Beidzot atradām četrstāvu namu, gandrīz vai ārā no pilsētas. Kāpām augšā, istaba bija pilna mātēm un bērniem. Dažiem skolotājs piesita klavieru kauliņus, un tad lika ar balsi vilkt līdz. Neatminu, ko man jautāja, kā pārbaudīja, jo viss notika lielā uztraukumā, kaut gan skolotāji izturējās vienkārši un laipni. Beigās paziņoja, ka mani uzņem otrā klasē. Šai bēgļu skoliņā bija tikai trīs klases: I-iesācējiem, II-tiem, kas mācēja latviski un krieviski lasīt un rakstīt, III.-tiem, kas jau bija gājuši skolā un nobeiguši vismaz II klasi. Mācības notika pēcpusdienā, jo rīta pusē skolas telpas aizņēma reālskolas skolnieki, vietējie rīdziņnieki. Kad sanācām uz mācībām, izdalīja mums grāmatas un burtņicas par velti. Ak kādas man bija jaunas glītas grāmatas

/Vēlāk ziņas apstiprināja dokumenti: pie Verdenas bija krituši 700.000 karavīru, visas nainākais stūrītis uz zemes lodes, vēlākā kilometriem platā Brāļu kapsēta.

ar tādām lielām zinībām no ģeogrāfijas, vēstures un dabas! Viena no visglītākajām grāmatām ar skaistām bildēm bija Bībeles stāsti. Ieradās Stukēļa jaun kundze⁺, kas dzīvoja netālu no mums, pārskatīja manas grāmatas un Bībeles stāstus uz vietas man nopēma.

Ticības mācībā biju jau sākusi staigāt drīz pēc pāversmes. Skolīņa atradās cieši pie Sāpju Dievmātes baznīcas Daugavmalā, un tajā mācīja priesteris Strelēvics! Laikam man nevienā citā skolā neveicās tik sekmīgi kā taisni šajā. Kad citi bērni nepacēla roku, jo nezināja, mācītājs smaidot sacīja: "Anniņa to droši vien zinās!" Un zināja! Ne jau tādēļ, ka sēdēju un cītīgi mācījos - tas nebija manā dabā! - bet dzirdēto vienkārši neaizmirsu. Gaitas uz šo skolīņu ir toreiz, ir tagad, palikušas man tīri tādā svētā atmiņā. Vai es paredzēju, ka šis priesteris vēl ne reizi vien spēlēs manā dzīvē svarīgu lomu?...

Uz katkisma studām gāju divas reizes nedēļā no rīta, uz Olava skolu ik dienas pēcpusdienā. Drīz pieradu un stāigāju kā uz savām mājām. Mācības gāja man viegli, ar III klasi apvienotā klasē biju labākā lasītāja. Skolotāja bieži deva man grāmatu, lai lasu abām klasēm priekšā, pati apsēdās un klausījās. Arī krievu valodā tiku līdz bez kādas lielas skaidrošanas. Dabas mācībās mācīja mums par zīdītājiem dzīvniekiem, sāka ar kaķi un beidza ar orangutanu, kurš bija attēlots visā godībā pār visu lappusi. Savādi, ka mums par valdošo ķeizarmamu neko daudz nemācīja, toties lasīja latvju rakstniekus Jaunsudrabiņu, Skalbi un citus. Bet ja atnācu uz skolu kādreiz par agru, kamēr reālskolnieki vēl aizņēma klasi, brīnījos, ko viņi tur dara: caur durvīm dzirdēju nepārtraukti kori skandētas vergeles: *Э-го Уаи-не-па-моп-ское Ве-м-у-рец-мбо* *Ну-ко-аи Аи-к-сам-про-еур-по-ма-моб;* *Э-го Уаи-не-па-моп-ское Ве-м-у-рец-мбо Аи-к-аи* *Ну-ко-ла-е-бу-у Ве-ма-моб*, sekoja dzimšanas un vārda dienas dati

⁺/ Prelāta Stukēļa māsa.

pie katra ķeizarnama locekļa,pēc tam sākās uz tā paša vien-
muļā toņa radi: / / / / / / / / tāds
un tāds,un tā veselu stundu! Tie acīm redzami bija pātari
pār visiem pātariem,ja bērni tos nebūtu zigājuši,gan lai-
kam skolotājam tas būtu maksājis amatu un skolai -durvju
slēgšanu.Olava Reālskola bija privāta iestāde ,un tādas
mācības stāvēja skolu programā pirmā vietā.

Tagad dzīvojam Maza Pālisādu ielā, jo tēvs bija dabūjis pastāvīgu darbu gāzes fabrikā Matīsa ielā, un šis dzīvoklis bija tuvāks darba vietai. Pastāvīga algota vieta ar apmēram 18 rubļiem mēnesī /ja strādāja virsstundas, iznāca vairāk/, nozīmēja lielu sasniegumu nekvalificētiem strādniekiem - bēgļiem, atrast darbu pilsētas vai kroņa iestādēs bija grūti. Ar bēgļu palīdzības atbalstu visvienkāršākām vajadzībām pietika. Dzīvoklītī gan bija tikai viena istaba un maza virtuvīte, logi izgāja uz ielas, mājiņa bija zema, tākā arī logi bija tuvu ielai. Mājiņas otrā dzīvoklītī mitinājās kāds vecs sirms kungs, salicis un mazrunīgs. Augu dienu dzirdēja viņu spēlējam vijoli, tā klusi un žēlīgi pikstināja instrumentu, it kā sarunādamies ar to. Nevienš pie viņa nenāca, tomēr kad viņš apģērbies melnā mētelī ar samta apkaklīti un spieķīti rokā kaut kur izgāja, viņš piesprauda pie durvīm kartīti ar uzrakstu krievu valodā: "Tu-līt atnākšu". Katru dienu, izņemot svētdienas, tieši divpadsmitos man vajadzēja aiznest uz fabriku tētim pusdienu, lai līdz ar svilpienu darbu pārtraukumu laikā viņam būtu ko ēst. Māte vārīja laucinieku ēdienus, vai nu putru ar kādu gaļas gabaliņu, kāpostus vai putraimu biezputru ar čirpu-līšiem, vai arī - ja bija sevišķā omā - kā otru ēdienu izcepa savas visu apbrīnotās pildītās pankūkas. Karstu ūdeni tējai strādnieki dabūja uz vietas. Tā aizvien bija priecīga sastapšanās, tēvs arvien smaidīja, mani ieraudzījis, un es sevišķi priecājos, ja varēju atnest viņam kādu gardumu.

Pēc tam steidzos uz māju un devos tūlīt uz skolu, no kuŗas atgriezās tumsā.

Laikrakstu ziņās parādījās vārds "zemūdene", un nu rakstīja par kaujām, kādas līdz šim cilvēces vēsture nebija pazinusi. Tas viesā ļaudīs šausmas. Ienaidnieks, kuŗu redz, nav tik briesmīgs, kā tas, kuŗš var uzbrukt nezinot un negaidot no jūras dziļumiem. Rakstīja par kugiem, kas gāja dibenā ar tūkstošiem kuŗavīru. It kā atbildot uz šīm neredzamā dzelmju briesmām, nāve sāka lidot arī pa gaisu. Tās nebija lodes, ko izšāva ieroči vai lielgabali, tie aizsniedza mērķi tikai zināmā attālumā, un no tiem bija sava iespēja izbēgt. Nē, tā bija nāve, kas tevi var panākt jebkuŗā vietā, kur vien tu mēģini noslēpties, un tevi nesarga no tās nekādi mūri. Tas vairs nebija nevainīgais gaisa balons, kas kā bieds kādreiz lidinājās pār Mēmeli. Lūk, kas no tā bija izveidojies! Kuŗa lidmašīnas sāka lidot pāri visām frontēm un mest bumbas sievietēm, bērnu un vecu cilvēku mītnēs naktīs, kad visi gul savās mājās un var jo vairāk nosist! Jau plīsa bumbas vairākās Rīgas vietās. Tie vēl ne tuvu nebija lielie jaunlaiku bumbvedēji, bet gan tikai "pirmie kuceni", ko vēlāk kā mazos divplāksņus latvieši zobodamies sauca par "vējluktuŗiem" un poļi par "kukuruzņikiem". Taču savu lādīņu tie atveda varbūt drošāk, nekā B-52, jo mazāk trokšņoja, varēja piezagties. Lidoja arī dienā izlūklidmašīnas, un pret šo jauno ieroci, šķita, nav nekāda glābiņa, kamēr neizgudroja zenītartilēriju. Jo tāds ir kuŗa likums, ka izredzes uzvarēt ir tam, kam izdodas mest kaujas laukā jaunu ieroci⁺, bet tiklīdz tas tiek mests, tūlīt tiek arī atrasts pretierocis.

Sai laikā iekrīt mūsu tēva pārnākšana Baznīcā. Patiesībā viņš jau tajā bija dzīvojis kopš laulības lūgšanās un dievkalpojumu apmeklējumos. Rīgā sastapāmies ar tēva jaunības drauga ģimeni Stūķeļiem, kas dzīvojusi turpat netālu no Skēriem Budbergas pagastā. Stūķeļa dēls nu bija Rīgā viens ^{+/} Troja tam ir piemērs.

no visievērojamākajiem katoļu garīdzniekiem, prelāts, dziļi mēcīts cilvēks, 11 valodu pratējs. Ar viņa ģimenes starpniecību tētis sāka staigāt pie prekāta uz nepieciešamām mācībām, kas bija īsas, jo tēvs jau galveno ziņāja. Kādā dienā vecāki posās divaini klusi, tēvs uzvilka savu zemgales saimnieka pelēko goda kārtu, māte aplika viņam ap kaklu zīda lakatu, arī pēc zemgaliešu modes, - un abi aizgāja pirmo reizi kopīgi pie svētā Vakarēdiena.

Pāris nedēļas pirms Ziemas svētkiem skolā gatavojāmies uz eglīti. Man bija jāuzstājas divu Neikēna dzejolišu inscenizējumā: "Oliņa jūrmalā" un "Zēns un sunītis".⁺/Eglīti dedzināja kādas darbdienas novakarē pirms atlaišanas svētku brīvlaikā. Mātes uzpucēta, ar krūzīti rokā, kā bija sacīts, lai katram būtu savs tējas trauciņš, satrauktu sirdi gāju pa Rīgas ielām uz diezgan tālo skolu, lai pirmo reizi mūžā publiski uzstātos. Bija aizdegta liela egle, sanākuši visi bērni, dažas viņu mātes, skolotājas, vēl kādi bēgļu apgādes viesi. Aiz uztraukuma pus nesamaņā deklamēju savu, bet skolotāja smaidīja, ka es tāda droša. Pēc tam izdzērām katrs savu krūzīti tējas ar bulciņu, un tas bija viss svētku sarīkojums.

Kā mēs ģimenē nosvinējām svētkus, neatceros, atminu tikai brīdi, kad gāju pa ielu kaut kur krievu katedrāles tuvumā, laikam nācu no baznīcas, un lielgabali tā rūca kaut kur netālu, ka zeme drebēja. Bija ļoti salta ziemas diena, ļaunžu sejās redzēja satraukumu un bezcerību. Jautāju vecākiem, kas tur tā šauj un kas tagad būs, bet arī viņi nekā nezināja. Avīzes rakstīja par franču un bulgāru, un nezin' kādām jūrās un sauszemes kaujām, bet par to, kas drebināja Rīgu, nerakstīja ne vārda, un tas iedvesa tās lielākās bailes! Daudz vēlāk, kad jau viss bija garām, kad meklēja rokā dokumentus un rakstīja tautas ciņu vēsturi, izlasījām par šo lielgabalu dunonu sekojošo: Strēlnieku pulki /nu jau vair nebija ⁺/šos abus dzejolišus vārds vārdā atminu vēl tagad, kad daudz ko svarīgu esmu aizmirsusi.

Bataljoni/ visā slepenībā bija noorganizējuši mēģinājumu Ziemas svētku naktī pārraut vācu fronti pie Ložmetēju kalna Zemgalē, netāl no Slokas/un ne visai tālu no Rīgas, tā savus 40 kilometrus/ nolūkā atbrīvot Kurzemi. Ar krievu armijas vadību plāns bijis pieņemts tāds, ka pārrāvumā strēlniekiem un pēdām sekos 13. armija, lai robu vācu frontē plašinātu un ieguvumu nodrošinātu.

Rakstot par šiem notikumiem, balstos uz manu brālēnu, mana vīra, manu skolotāju un citu kara līdzdalībnieku stāstiem, par cik tie palikuši manā atmiņā. Tā nu šis nolūks pārraut vācu fronti nebijis vienīgi drošsirdīgi varonīgs mēģinājums, kas kā katra dēka varēja arī neizdoties. Pasākums bijis pārdomāts un izplānots visos sīkumos. Tas pamatojies uz drošām ziņām par vācu frontes stāvokli Kurzemē un par tās aizmuguri. Šīs ziņas bija iegūtas ar kara vēsturē reti sastopamu atsevišķa karavīra drošsirdību un geniālitāti. Strēlnieku pulkvedis Briedis^{+/}, pārgērbies par vecu sievu, bija izkļuvis caur vācu fronti, izstaigājis Kurzemi krustām šķērsām, ievācis visas stratēģiski vajadzīgās ziņas un tad atkal caur to pašu fronti - ar olu groziņu uz rokas - izkļuvis atpakaļ.^{++/}.

+/Iespējams, ka šī gājiena laikā vēl kapteinis.

++/Sai vietā jūtu vēlēšanos rakstīt plašāk par legendāro tautas varoni, protams, balstoties tikai uz savām atmiņām bez jebkādu rakstītu avotu papildinājumiem un korigējumiem. Par viņu manā jaunībā zināja katrs latvietis. Par viņu rakstīja avīz/es, par viņu ir bieži dokumentu blāķi Strēlnieku arhīvos./38 brošētas burtnīcas palika manā bibliotēkā, kuras, diemžēl, nepaguvu izlasīt, jo ieguvu tās pirms II Pasaules kara/. Taču visvairāk viņa varoņdarbus apdziedāja latvju dzejnieki /starp citiem Aleksandrs Čaks savos Kultūras fonda godalgotos, strēlniekiem veltītos dzejas sējumos "Mūžības skartie"/. Tēloja viņu arī rakstnieki, kā, piem., Aleksandrs Grīns lielā vairāksējumu romānā "Dvēseļu putenis" un citi. Kas varēja aizmirst baigās balādes "Nakts parāde" vai "Pulkveža atgriešanās"? Viņa personību un varoņdarbus no kancelēm novērtēja mācītāji, pārpildītos dievnamos gadskārtējās pulkveža Brieža piemiņas dienās. Viņa jauneklīgi mierīgo seju pazina katrs skolnieks, jo tik bieži to redzēja pie sienām iestādēs, žurnālos, uz kartītēm. Tas, kas viņu tā izcēla, bija ne tikai viņa varoņdarbi un drošsirdīgā ziedošānās tautas brīvībai, tas bija arī viņa tragiskais liktenis,

Pēc Ziemas svētku kaujām dzīvi palikušie strēlnieki izmisuma un dusmu pārņemti gāzās uz Krieviju, lai izrēķinātos ar caru. Tie bija viņi, kas sastādīja pirmo Ļeņina un sociālistiskās valdības apsardzību. Lasīju kur nopietnos avotos, ka bez strēlnieku štiķiem Ļeņins nebūtu iznests pie varas. Latvieši bija pirmie komisāri Ļeņina valdībā. Briedis aizgājis savai rotai līdz. Tie, kas strādāja latvju bēgļu apgādē Krievijā, zināja teikt, ka Briedim šī karavīru iejaukšanās politikā īsti nebijusi pa prātām /ziņas par šiem notikumiem sniedza Saeimas deputāts Kristaps Bachmanis/. Briedis turējies savrup, varbūt jau itin pareizi novērtējis jaunās varas īsto dabu, ko jo drīz atklāja arī paši strēlnieki un krievus pameta, pārgājuši pāri visai Azijai, Vladivostokā sakāpuši kuģos, lai dotos uz mājām -abraucot apkārt visai pasaulei... Pirms viss tas notika Briedis tika apcietināts un ievietots Ļubjankas cietumos čekas sevišķā apsardzībā. Latvju sabiedriskie darbinieki tūlīt uzsākuši sarunas ar čekistiem par viņa izdošanu. Čekisti pieprasījuši 250.000 rubļu zeltā -tai laikā viņi to bieži praktizējuši. Latvieši īsā laikā prasīto starp bēgļiem savākuši gan laulības gredzenu, gan ietaupījumu, gan citu vērtslietu veidā. Šo sumu nodevuši attiecīgā komunistu "iestādē" un gaidījuši pulkvedi iznākam no Ļubjankas. Gaidījuši velti. Vēlāk izrādījies, ka sarunu un izpirkuma sumas samaksas laikā pulkvedis Briedis jau bijis nošauts cietuma pagalmā. -Bet strēlnieku nopelnus Ļeņina varas nodibināšanā komunisti nenoliedz. Tādēļ arī nelikvidē strēlnieku kapus. -Nezinu, ko brīvie latvieši stāda saviem bērniem par varonības priekšzīmē, pēc kāda kareiviskas stājas piemēra audzina tagadējos latvju karotājus. Citām tautām ir tā, ka varonis paliek varonis uz visiem laikiem, lai nu mums nebūtu tā kā sportā: tikko rodas jauns rekordists, iepriekšējais aiziet aizmirstībā...

Ne tikai pulkvedis Briedis viens pats, visa viņa I rota kamēr bija vēl kapteinis - ir pazīstama strēlnieku vēsturē ar saviem neticami drosmīgiem izlūku gājieniem. Kādreiz jaunatāju Kārlim Dauge, šī rotas karavīram un Jura krusta kavalierim: "Kas tie bija par izlases varoņiem, kas veica tādus darbus?" - "Fēniksa fabrikas pašpuikas", nāca pārsteidzoša atbilde. "Briedim vajadzēja tikai pirkstu pakustināt, kad viņi jau lēca ūdenī vai ugunī."

Un tā, lūk, Ziemas svētku naktī, vācus pilnīgi pārsteidzot, Ložmetēju kalnā latvji atklāj artilērijas viesuļuguni kā ceļa sagatavotāju; gaismai austot, lielgabali noklust, pulki pāriet uzbrukumā, tuvcīņās fronti rauj. Pirmo un vienīgo reizi I Pasaules kara laikā tika pārrauta vācu fronte. Strēlnieki iedrāsās tālu Kurzemē, gaidīja, ka tos pabalstīs kā norunāts, taču... 13. armija nekustējās. Vācu fronte aizvērās aiz strēlnieku mugurām. Sapratusīkas notiek, tie laužas atpakaļ, un izlaužas. Brālēns Nikodems, uzbrukumā kontuzēts, bija izvilktis no kādas izrautas bedres. No viņa pulka bija palikuši dzīvi tikai vienā trešā daļa.

Kā izskaidrot tragēdiju, bez kuras varbūt latvju tautas vēsture būtu pēmusi citu virzienu?

Cēloņsakarība jau tūlīt pēc notikuma bija tautas mutē, to sludināja paši strēlnieki armijas masu sapulcēs, sākdami dumpoties pret caru: nodevība. Nodevība iznīcināja strēlnieku sasniegumus, Nodevība bija tā, kas sūtīja pašus strēlniekus iznīcībā. Runāja, ka krievu generāļi kopā ar carieni Aleksandru, pēc dzimuma vācu princesi, izstrādājuši šo plānu: Pazīdami strēlnieku varonību, taču neticēdami, ka daži pulki veiks to, ko neveica veselās krievu armijas /arī dūšīgi karotāji!/, vienkārši noorganizējuši šo jau legendāro cīnītāju iznīcināšanu.*/ Kā varēja pieļaut, ka šie nīstie bauri uzveic vācu ķeizara un viņas tautiešu pulkus? Keizariene un viņas krieviskie padomdevēji laikam bija nojautuši, kas notiks tālākā perspektīvā ar vācu baroniem un ar Baltijas provincēm, ja latvieši uzvarēs, kas notiks ar citām apspiestām Krievijas tautām. Bija zināms visiem, ka ķeizars Nikolajs nebija spējīgs valdnieks, ne virspavēlnieks kara lietās. Pār galmu, pār visu Krieviju valdīja ~~valdīja~~ imperatrīse ar savu padomdevēju pulku, pēdējā laikā - ar Rasputjīnu un Melno Bruņinieku neredzamā aizmugurē.

+ /Varonība jau bija parādīta, pirmo reizi šai karā apturot vācu virziņš uz priekšu: Nāves salā, pie Daugavas. Čehoslovākijā 1936. gadā, slavenajā Strbske Pleso kurortā pie direkcijas galda iznāca ruha, kura tālā parādījusi vislielāko varonību I P. karā. Pārsteigta dzirdēju: "Pirmā vietā serbi, otrā - "die Letten".

Tikko svētki bija pagājuši, Rīgā iestājās līdz šim nepiedzīvota nomāktība, kaut gan vienkāršais cilvēks vēl nezināja, kas patiesībā notiek. Bezcerība mācās virsū, kuŗu pat ne-centās vairs apkaŗot. Arvien vairāk Rīga apzinājās, ka beigas. Ka nav vairs cerību. To visi dzirdēja, ka armijā dumpis, ka rīkojas uz revolūciju. Zaldāti kāpjot uz mucām un musinot pret caru, ierodoties pat agitatori no Krievijas. Strēlnieki atstājot fronti un dodoties uz Maskavu gāzt caru. Nekā vairs nevarēja saprast, jo sīkumos nezināja notikušo. Radio ziņu toreiz nebija, avīzes nerakstīja patiesību, tikai savu slaveno "Rietumu frontē bez pārmaiņām". Par austrumu fronti klusēja. Kas vēl spēja domāt, sapemties un rīkoties, bēga projām. Atklāti runāja, ka drīz Rīgā ienāks vācieši.

Tad kādu nakti mūs uzrāva no miega šausmīgs sprādziens. Zeme it kā palecās gaisā. Pietrūkāmies no gultām, gaidījām, vai māja nesabruks pār mums. Māte mēģināja uzdegt uguni un apjukusi nevarēja atrast sērkokļus. Uz ielas dzirdēja balss, ātru ratu rībēšanu un pakavu troksni. Tēvs apgērbās un izsteidzās uz tumšās ielas. Kad atgriezās, dabūjām zināt, ka pāri ielai, pāris desmit soļus attālu no mūsu mājiņas no-mesta lidmašīnas bumba, laikam mērķēta uz dzelzceļu, kas te-pat gāja mūsu mājas aizmugurē. Bumba bija sprāgusi liela sešstāvu nama pagalmā, upuru, šķiet nebija, tikai logi izbi-ruši. Dienā redzējām šo milzu beģri. Bet ja nākošā naktī tā-da kristu uz mūsu mājiņu?

No mātes sludinājumiem avīzēs mūsu adresi bija dabūjis zināt kāds tēva draugs - Kempelis-, kas jau agrāk bija nokļuvis Krievijā. Drīz saņēmām Kempela uzaicinājumu braukt pie viņa, viņam ejot labi.

Pārdevām savas istablietas, labāko saliekamo gultu tēvs izjauca un nodeva багаžā, tāpat šujammašīnu un citas lietas. Bēglus un viņu mantību dzelzceļi pārvadāja bez maksas. Es pārtraucu savas skolas gaitas.

18.febrāra 1917.gada naktī devāmies uz staciju.Atmi-
nu,kā braucām pārpildītā,taču gaiši apgaismotā pasažieru
vagonā.Daži braucēji sēdēja starp soliem uz savām pauni-
rām.Mēģināju snaust pie tēva pleca,bija grūti,un nakts bez-
gala gara.Kad ausa pelēks ziemas rīts,vilciens stāvēja pie
kādas zemas lauku stacijas,virs kuŗas nosaukums bija tikai
krievu valodā.Bijām jau krievu zemē.Ļaudis no vagoniem
skrēja pēc karsta ūdens.Dzirdēja tākai krievu valodu.Vil-
kāmies pa dzelzceļu ilgi,un nonācām galā kādā muižā.Kalpu
mājā mums bija liela istaba bez virtuves,bet ar krāsnī mai-
zes cepšanai.Krievi tādā gatavoja arī ēdienus.Čuguna podi
bija pie mums neredzētas formas,šauri augš- un lejas daļā,
toties jo lieliem vēderiem.Tos varēja iestumt krāsnī un iz-
vilkt ar garu ķeksi,galā ar govs ragiem līdzīgiem apkalu-
miem,to sauca "uchwat".Liels,nekrāsota koka galds,tādi
pat soli,guļamās lāvas.Māte nesaprata,kā ar tādiem traukiem
rīkoties,un vispār,kā var maizes krāsnī gatavot ēdienu.Un
viņai bija paredzēta kucharkas vieta šīs muižas strādnieku
virtuvē!Pie tam viņa ļoti vāji prata krieviski.Šeit viņi
cepa eļļā ļoti garšīgus nūdelus,ar to māmuļa kaut kā vēl
tika galā,bet viņa nekad savā mūžā nebija ēdusi tādu biez-
putru jēk "kašu",kur katrs putraims turējās savrūp!Kašai
vajadzēja būt sausai un birstīgai,bet māte nevarēja sapr-
rast,kā to bez ūdens izvārīt?Krieviņi smējās,ka mātes ka-
ša iznākusi "židka".Mātei tomēr bija talants uz ēst-gata-
vošanu,drīz viņa aptvēra arī jaunās receptes.

Tēvs strādāja pie muižas lopkopības darbiem,kur nekā-
du sevišķu zināšanu nevajadzēja.Vislielākā grūtība tomēr
bija tā,ka sastapāmies ar krieviem un tikai ar krieviem.
Tēvs saprata krieviski,taču viņa valodas zināšanu nepietī-
ka,lai ar tiem brīvi sarunātos.Māte jutās pavisam pazudu-
si.Pie visiem milzīgajiem zaudējumiem un dzīves pārmaiņām,
kas skāra mūs,ši bija tā visgrūtākā:atrasties svešā vidē,
svešos cilvēkos un dzīves apstākļos,kuŗus nesapratām,kuŗos

nevarējām izteikt ne mūsu domas, ne vajadzības. Pie tam vietējie mūs uzskatīja par divainiem nemākuļiem, kaut gan visumā krievi izturējās viemilīgi un labsirdīgi.

Turpat muižas tuvumā bija sādāa un krievu baznīciņa. Atmiņā palikusi Lieldienu nakts, kad krievietes, kakatos satinušās, nesa vienā rokā svētītu paschu, bet otrā aizdegtu sveci vai krāsainu lukturīti, tas bija tik mistiski skaisti! Arvien vēl tagad, kad uz Lieldienu svētkiem gatavoju paschu, šī aina man ir priekš acīm, un es cenšos uz paschas atdarināt krievu sakrālos burtus *Христово Воскрес*, kas viņiem iegrebtī paschas atlejamā koka formā.

Neatceros, kur palika mūsu ataicinātājs uz krieviju Kempelis. Kaut kas prātā, id kā viņš būtu drīz pēc tam nomiris.

Līdz mums atklāja ziņa par Padolīnas muižu Kļīnas apriņķī, ne visai tālu no Maskavas. To pārņēmis nomā Bauskas apriņķa lielsaimnieks Feldmanis un sapulcinājis ap sevi latviešu ģimenes. Tēvs atrada šo muižu, sarunājās ar tās parvaldnieku, un tā 1917. gada pavasarī pārcēlāmies uz Padolīnu. Skaista bija šī jaunā dzīves vieta! Uz augsta kalna, kur aiz muižas laukiem stiepās meži un meži, uz visām pusēm. Divas krievu sēdzas atradās 3-4 kilometru attālumā aiz meža. Tuvākā dzelzceļa stacija Solņečnogorskaja, vai kā to citādi sauca Podsolņečnaja, neliela pilsētiņa 60 verstis no Maskavas^{+/}. No mūsu muižas līdz šai pilsētiņai ceļš stiepās kādas 15-16 verstis. Kad brauca uz šo pilsētiņu, tūlīt pie pašas muižas vajadzēja nobraukt no gara kalna, tad ceļš veda pār tādu kā bērziem apstādītu dambi, kas nosprostoja lejā gulošo ezeru, aiz tā ceļš gāja atkal stāvu kalnā. Šīs vietas piemīlīgums palicis acīs, un reizēm cilvēks jūt ilgas paskatīties uz to vēl reiz un izjust aiz mežiem gulošās krievu zemes milzu plašumu, kur cilvēks patiesi var justies brīvs, ja vien viņam atļauj brīvam būt. Taču drīz piedzīvojām, ka tika nožņaugta skata un elpas brīvība plašajās Krievijas

^{+/}Līdz šai pilsētiņai 1944. gadā nonāca Hitlera pulki un te tika apturēti.

ārēs...

Mums ierādīja gluži jaunu, no baltiem kokiem celtu, vēl sveķiem smaržojošu mājiņu, kurā bija domāta muižas birojam, bet uzbrukušo pārmaiņu dēļ palikusi neizmantota. Bija divas saulainas istabas un virtuve ar lieveni mājiņas priekšā. Vēlāk vienu istabu atdevām citai latviešu ģimenei arī no baušķiniekiem, kas tāpat atrada ceļu uz šejieni kā mēs. Bez tam vēl muižā bija kalpu mājas, kurās mīta jau muižā strādājošas latviešu ģimenes, kopā bijām astoņas latviešu ģimenes, pašu nomnieku neskaitot. Pats Feldmanis ar divām pusaudžu meitenēm un zēnu, kā arī ar neprecētiem dienestniekiem apdzīvoja muižas pili, bet tās īpašniece „bariņa” ar tuviniekiem mitinājās savā savrūpmājā.

Feldmanis, neizmērojami aktīvs un veikls cilvēks, gāja un rīkoja, un strādāja kā lauva, pagaidām ar veiksmēm noturēdams Padoļinā veco kārtību. Viņš bija nokļuvis šurp no Latvijas jau 1915. gada vasarā ar visu savu dzīvo un nedzīvo inventāru, darbi gāja pilnā sparā, un šeit nejuta, ka cilvēks ir krievu zemē. Šeit nejuta arī ne skapas no tām politiskām jukām, kas pašreiz gāzās pār Krievijas lielajām pilsētām. Meži no tām nosargāja. Visi cilvēki šeit runāja latviski, strādāja latviski, piekopa latviešu parašas.

Tēvs muižā nestrādāja, jo nebija radis darīt darbu laukā, kas nav viņa. Tai ziņā abi sapratās ar māti, kas drīzāk ciestu badu, nekā noslidētu muižas kalpu kārtā. Tēvs dabūja darbu mežā, verstis sešas aiz Padoļinas, kur tika cirsti un zāgēti koki, un viss gulēja nesakrauts un nesaskaitīts. Tēvs iegādājās zirgu un brauca tur strādāt, reizēm abi ar māti caurām dienām bija projām, nopelnīja pietiekami. Mežs, kurā tēvs strādāja, apklāja liela kalna nogāzi. Kad es reizēm vedu viņam pārtiku, pa lielu gabalu redzēju, ka tētis kustas kā maza punktiņa starp nogāztiem kokiem. Tur viņam bija arī silta cieta būda, kurā reizēm pārnakšņoja, lai ne-

vajadzētu mērit gaŗo ceļu turp un atpakaļ. Stāstīja man par meŗa zvēriem, kas naktīs apciemojot viņa būdu, un runājot savā starpā, kur tāda te gadījusies. Putni un vāverītes ēdiena reizēs nāca un gaidīja savu tiesu. Un mūsu mātei tā gāja ar krievu mēli: Reiz viņa brauca uz meŗu ziemā, lielā salā. Ieraudzījusi ceļmalā smēdi, pieturējusi, lai mazliet sasildītos. Padevusi kalējam labdienu pareizi un pareizi arī pateikusi: choladna! Uz to kalējs energiski atbildējis: „Ugu, manyuka, b uzdy corpeŋca!” Māte nesaprazdama palikusi uz vietas, bet kalējs mācies virsū: „Hy ugu, ugu corpeŋca!” Rādījis uz māju un stūmis māti no smēdes laukā. „Laikam viņam vajadzīga kāda lieta, un grib, lai to atnesu”, domā māte. Neko darīt, iet un visu ceļu atkārtot, lai neaizmirstu, kā to lietu sauc: „Davaj kuzņecu sagrietsa, davaj kuzņecu sagrietsa!” Pārkāpusi pār sliekсни, par laimi pateikusi atkal savu „choladna”, un nu sievaa metuŗās sēdināt ŗo pie krāsns: „Corpeŋca, manyuka, corpeŋca!” Un tā nu mātei uzreiz karsts sameties, kad sapratusi, kas tam kuzņecam isti bijis vajadzīgs...

Feldmanis deva mums gabaliņu zemes, kur stādījām kartupeļus un turējām sivēnu. Pienu varēja muiŗā pirkt, cik grib. Tā, kamēr pār krievu pilsētām jau vēlās bads kā organizācijas sabrukuma sekas, mēs te dzīvojām kā vecos labos laikos. Notikumi frontēs un Krievijas valdībā ŗeit neatbalsojās. Cik dīvaini: līdz Maskavai, kur valdīja jau sajukums un nekārtība, bija tikai 60 verstu, bet ŗeit ne meŗu ieslēgtajā muiŗa, ne Podsolņeņajā no visa tā nebija neŗzīmes. Jo avīzes muiŗā vairs nepienāca un nekādu citu saziņāšanās līdzekļu nebija. Pilsētiņā sāls un cukurs bija vēl diezgan, viss cits mums bija uz vietas. Zinājām tikai tik daudz, ka cara vairs nav, ka ir Kerenska pagaidu valdība.

Muiŗā bija daudz jaunatnes, kas nesēdēja savās istabās, bet brīvos brīŗos organizēja kopējas spēles un piekopa latvieŗu paraŗas. Lieldienās bija krāsotas olas un ŗūpoles, ap Vasarsvētkiem sākās ripas siŗana, kad iedegās, nemeta mieru, kamēr pretējo partiju neiedzina meŗā. Spēlēja kroketu, kegeļu spēles un citas sacensības. Dziedāja latvieŗu dzies.-

mas, gāja staigāt un peldēties ezerā zem baltajiem bērziem, uz ko gan vecāki, sevišķi Feldmanis, lūkojās greizi, jo ezers starp diviem augstiem kalniem bija dziļš. Tādu bumbas spārdīšanu kā tagad, uz laukiem vēl nepazina, pilsētā, piem., Rīgā gan, taču nekāda masu kustība tā nebija. Feldmaņa dēls Erarts bija vēl tikai 7 gadus vecs zēns, jaunākā meita Irma ap 12-13 gadu, vecākā Elvīra ap 18 gadiem. Nemanot pagāja vasara, pienāca rudens un bērniem skolas laiks. Mazākie strādnieku bērni taisījās jau uz sādžas skolu, vecāki domāja, ka vajadzēs arī mani tur pierakstīt. Man nepatika domāt par šo skolu, uz kuru bija jābrien trīs verstis pa mežu ~~caur~~ caur dziļiem sniegiem, kur vienā telpā mitinājās visas četras klases un bija tikai viens skolotājs. Un tad tie krievu bērni vaļinkos un aitādas kažokos! Arvien vēl cerējām, ka uz rudeni tiksīm mājās, un tad varēšu iet latviešu skolā, bet Feldmanis atveda no pilsētas ziņu, ka septembra pirmajās dienās kritusi Rīga, un nu vācieši bija ieņēmuši visu mūsu dzimteni. Uz ko nu varēja cerēt?

Reizē ar to Feldmanis atveda arī citu ziņu: Podsolņečnajā tiekot atvērta jauna skola tiem, kas jau sādžas skolu beiguši. Viņš jau pierakstījis savas meitas uz 2. un 3. klasi. Kad māte aizgāja apjautāties tuvāk, kur un kādā veidā izdarama skolnieku pierakstīšana, Feldmanis bez aplinkiem līcis saprast, ka tā nav skola tādiem bērniem kā es, ka man jāiet sādžas skolā. Domāts jau bija pareizi, es taču krievski tik labi nepratu, bet man tēvs, daudz nekā nerunādams, bija aizbraucis uz Podsolņečnaju, sameklējis jaundibināto skolu un pierakstījis mani pirmajā klasē. Mums nebija nekādas iespējas sazināties ar skolu, bet Feldmanis par iestāšanās eksāmeniem nekā nesacīja, nezinādams, ka esmu pierakstīta, vai varbūt arī zinādams. Sev par izbailēm dabūju dzirdēt no Felmaņa jaunākās Irmas, ka viņas ar māsu jau bijušas uz pārbaudījumiem un skolā pieņemtas. Un taisni šis apstāk-

lis, ka man neviens par eksameniem nepaziņoja, paglāba manu skolas gadu diezgan augstā klasē jaunā, ļoti priekšzīmīgi noorganizētā skolā. Paglāba man pamatīgu krievu valodas iemācīšanos, līdz ar to arī studijas dzimtenes universitātē fakultātē, kur lielāka daļa profesoru lasīja lekcijas un vadīja seminārus krievu valodā, paglāba manu un manu piederīgo dzīvību kara jukās Vācijā, un beidzot deva man maizi un nodrošinātas vecuma dienas poļu skolā, kur taisni mācīju šo valodu. Tāda ir viena eksāmena palaišanas divai- nā sakarība. Vai nav simtkārt vietā sakāmvārds, ka mazs ci- nītis gāž lielu vezumu? Jo man tas ir skaidrs kā diena: Ja Feldmanis būtu mums paziņojis iestājas eksāmena dienu, es nekad pārbaudījumu nebūtu izturējusi! Tā taču bija krievu skola, kurā pieteicāties tikai mēs trīs sveštautietes. Šī skola bija "Бумм вараума" - Augstākā tautskola, kas prasīja ne tikai četrus gadus iepriekšējā sādžas skolā, bet arī literāras krievu valodas prašanu. Pirmajās dienās jutos kā pazudusi: nesapratu uzdevumu vienkāršo tekstu, nemācēju rakstīt diktātus, nerunājot par lasīšanu ar pareiziem ak- centiem.

Dienā, kad bija nolikts mācību sākums, tēvs -pats uzpo- sies, veda mani uzpostu uz skolu, izbraucām ar zirdziņu jau naktī. Feldmanieši bija stipri pārsteigti, ieraudzījuši mūs. "Ak tad jūs ar'te?" un vairs ar mums nerunāja. Visus izsau- ca pēc vārda, manis nebija. Tad tēvs runāja ar tāda barga izskata kungu /ko vēlāk saucām par inspektoru un kas bija skolas direktora palīgs/ un taisnojās, ka esmu eksāmenus palaidusi garām, tādēļ, ka neviens mums tos nepaziņoja. In- spektors paskatījās aktīs, tur bija rakstīts, ka nāku no Ri- gas skolas, pēc tam pār acenēm uzsmaidīja man un sacīja, lai stājos pie citiem. Un tā mēs stāvējām augšā lielā zālē, pilnā ar krievu kupčiem, ierēdņiem un viņu staltiem uni- formās tērptiem zēniem un meitenēm, kā arī daudziem citiem

viesiem. Ak debess, kā es jutos savā vēl Rīgā šūtā kleitiņā ar tēti pelēkos latviešu zemnieka svārkos! Bailes bija tik lielas, ka nemaz varēju domāt par bēgšanu no šejienes, lāvos, lai notiek, kas notikdams. Bija tomēr arī tāds kā gandarījums tēva dēļ: redz, arī viņa meitai atļauts stāvēt ar tiem smalkajiem kungiem, to panācis viņas tēvs ar savu pelēko vienķāršību!

Kaut tas jau bija 1917. gada rudenis, Kerenska pagaidu valdības gāšanas un bolševiku varas nodibināšanas priekšvakarā, taču šeit jauno skolu iesvētīja pēc vecu vecām parāšām, ar batjušku, lūgšanām un dziesmām, ar ievērojamāko vīru runām. Tikai caru nepieminēja, jo cara vairs nebija. Gara stāvoklis bija ļoti pacilāts, dibinājās augstākas pakāpes mācības iestāde pilsētiņā, kur līdz šim tādas skolas bija trūcis. Laimes vēlējumi, pateicība dibinātājiem un skolas cēlējiem.

Tad tētis aizbrauca, un es pirmo reiz mūžā paliku viena svešos ļaudīs. Par laimi pilsētiņas tējnīcas "Čajka" nomnieks Valuntis bija latvietis. Tur man tika sarunāta mājieta. Tējnīcas vadītāja meita Lūcija arī gāja šai skolā otrā klasē, tā kā bijām jau četras latvietes. Bija laipna, inteligenta un smalka meitene, vispār šī gimene bija klusi laipni ļaudis, pieņēma mani kā savējo, visur ārpus skolas bijām abas kopā, daudz ko man izskaidroja, un daudz ko no viņas iemācījos. Reizē gājām uz skolu, pa ceļam Lūcija iegriezās krievu mājās pēc savām draudzenēm, tā tiku redzējusi bagātu krievu dzīves veidu, kur tēju dzēra no smalkām kā zīdpapīrs porcelāna tasītēm un no sudraba tējmašīnām, kur viss bija izmeklēts un dargs un senu tradīciju apdvests.

Arī klasē man gadījās laime. Mani vienkārši pievāca par blakus sēdētāju maza sprigana meitenīte, ne gluži man pa gaumei, taču vēlāk ļoti sadraudzējāmies. Arī viņa nebija šejieniete, bet ukraiņiete Oļga Kovaļčuka. Kad mums padeva

pirmos uzdevumus ar tekstu -tur bija kaut kas par saženiem un kokiem-, nesapratu, ko ar to iesākt. Bet tad Oļa pastūma man savu burtnīcu un pačukstēja: "Самому, amo гeнeрaлa мaк!" un tagad, skatoties uz cipariem, man uzausa gaisma, ka tā gluži vienkārša lieta. Un tā pirmie klases darbi izgāja gluži, valodu, sevišķi terminologiju aptvēru ātri. Un kad sapratu, ko skolotājs skaidro un kas grāmatā rakstīts, vairs grūtību nebija, atminēju visu no vienas reizes dzirdējuma. Un tā jau toreiz uzsāku mācību veidu, ko nevaru slāvēt, un kuŗu pie saviem skolniekiem apkaroju, bet ar kuŗu tomēr līdz augstskolai aizkūlos. Šis paņēmiens vienkāršs: stundā klausīties, ņo skolotāja ne mirkli acis nenolaižot, tad pirms nākošās stundas paskatīties, par ko īsti bija runa iepriekšējā stundā. Aizvien varēju atkārtot iepriekšējo stundu, ne vārda nesagrozot. Un skolotāji domāja, ka es ļoti kaļu... Turpretīm visus zīmēšanas un rakstīšanas uzdevumus veicu mājās ar lielu rūpību, glītraksta burtnīcu pārrakstīju pa 2-3 reizes.

Mācīja mums, protams, vispirms *Законобегение*, ko mēs latvietes nemācījāmies līdz, jo skolas vadība respektēja mūsu atšķirību, ne tā, kā Rīgā, kur deva rokā Mārtiņu Luteri bez prasišanas/. Bez tam krievu valodu-literatūru un gramatiku, rēķinus līdz ar pirmajām zināšanām geometrijā, dabas zinības, ģeogrāfiju/mācību par zemes virsmu, jūras, upes, kalnus utt, lika mums zīmēt daudz karšu, tas man tik ļoti patika, ka vēl tagad jūtu toreizējo prieku, ja izdodas labi uzzīmēt un izkrāsot Eiropas karti. Bija arī zīmēšana un glītrakstīšana kā priekšmeti. Mācīja arī vācu valodu, kas man padevās daudz labāk nekā krieviem, vēsturi, dziedāšanu. Katru priekšmetu mācīja savs skolotājs. Katru rītu sākām ar rīta lūgšanu, dziedājām ar mūziku "Omne nam" un "Борьбoгунa". Skola bija paredzēta četrklasīga, pagaidām tikai bija trūcis attiecīgi sagatavotu skolnieku, tā darbojās tikai trīs klases.

Tēvs pāris reizes apmeklāja mani, atveda ziemas drēbes,

veļu un citu nepieciešamo, stāstīja, ka māmuļa ļoti raizējoties par mani. Tādēļ liels bija prieks, kad beidzot pienāca Ziemas svētku laiks, skola gatavoja priekšnesumus un eglīti, vecākās klases skolnieces hoslēpumaini čukstēja, kādi būšot viesi, bet es posos uz mājām Padoļinā pie vecākiem. Tētis veda atkal mani ar savu zirdziņu, bija jau krēsla, kad izbraucām no no meža, un zirdziņš norikšoja no kalna gar bērzu gatvi ezera dambja malās, bet Feldmaņa jaun kundzes aizbrauca ar diviem zirgiem lepnās kamanās. Savādi, tik labi satikām Padoļinā, bet skolā nepārmainījām ne vārda, viņas mani neredzēja līdz pat skolas gada beigām. Draudzējās tikai ar bagātām krievietēm.

Jauki bija šī svētki! Māmuļa bija izcepusi pīrāgus un sagatavojusi gardus ēdienus. Dabūju arī jaunas drēbes, bet visvairāk atmiņā palikuši vakari, kad visa muiža salasījāmies pils lielā saimes istabā, šoreiz arī Feldmaņa kundze, patiesībā klusa vienkārša sieviete, ar savu dēlu un abām meitām. Kādas tikai rotaļas negājām! Katrs no sava apgabala ko prata, padziedāja priekšā, izstāstīja, kā rotaļa ejama, un gāja vaļā! Tur bija jaukā "Stāsti man, Daugaviņa", tur "Kumeliņi, kumeliņi, tu man kaunu padarīji". Visi pratām "Cik jauki zied šis rožu dārzs", un "Mēs ejam, mēs ejam pa kalniem un pa lejām". No Rīgas laikiem vēl mācēju "Viens zemnieks brauc uz mežu", un veselu rindu citu. Gājām rokrokā ripā, griezāmies, kamēr galva apreibā un balss aizsmaka, tad vecāka gājuma skatītājas uzdeva mīklas, par neuzminēšanu nēma kļūdas un lika tās izpirkt. Jau tuvojās pusnakts, bet jaunatnei vēl un vēl nebija diezgan, un tā visus svētku brīvlaika vakarus, vienalga, vai svināmās, vai darba dienās. Taisni šie vakari rādīja, cik ļoti esam vienoti, neraugoties uz mantas stāvokli un citām atšķirībām, cik labi mums būt kopā, kur apkārt bezgalīgā krievu zeme ar revolūcijām un nemierniem. Te viens pie otra meklējām atpūtu un drošību, kad

tur ārā pasaulē jutāmi tik neizsakāmi vieni un atstāti. Lai paldies uzņemīgajam bausķiniekam par šīm miera dienām, kādas sagādāja mums zem saviem spārnieniem. Tēvs viņu augsti cienīja, māte labi satika ar Feldmaņa kundzi, nelūkojoties uz sīkām cilvēciskām vajībām bērnu lietās. Tie bērni, tie jau ir mums cilvēkiem visvārīgākais punkts!

Neatminu kādēļ, isti uz pavasara pusi atrados citā mājvietā pie diviem padzīvojušiem cilvēkiem, arī latviešiem. Liekas, ka sakarā ar jauno iekārtu, Valuntis bija spiests tējnicu atstāt, viss privātais jau tika atņemts. Mans materiālais stāvoklis redzami pasliktinājās. Biju "savā maizē", no mājām paņēmu līdz nožāvētu gaļu un cukuru, bet maize bija jāpērk pašai. Un tās kļuva arvien mazāk. Kur agrāk veikali bija labi apgādāti, varēja ieiet un nopirkt visu vajadzīgo, tur tagad rēgojās tukši dēļu plaukti vai aizslēgoti logi. Pēc skolas man pirmo reiz vajadzēja stāties uz ielas kādās divainās rindās, vai sniga, vai sala, saprast nevarēju, kam tās vajadzīgas, līdz atveda maizi un tad tikām bodē iekšā, lai ar bažām skatītu, kā no plauktiem pazūd kukulītis pēc kukuliša. Skaitīju, cik stāvētāju man priekšā, vai pietiks, kamēr pienāks mana rinda. Cik bieži taisni manā priekšā pietrūka, jo pieaugušo rokas sniedzās pār manu galvu, tur neko darīt neuzdrošinājos, ļaudis bija izsalkuši kā vilki. Tad skrējām pa ielām jautādami: „Ige xned? Ige euge garom xned?” un sastapām tikai mēmi aizslēgotus pārdotavu logus. „Xneda hem-ne npubegru”. Tad vajadzēja no rīta celties bez gaismas, un griezīgā salā stāvēt atkal rindā, lai dabūtu gabalu sliktas maizes, ko paņemt uz skolu līdz. Kājas briesmīgi sala šauros, nepiemērotos apavos, ko bariņa bija mātei uzdāvējusi, citus nekur nevarēja dabūt nopirkt. Tā apsalēju kājas, ka visu mūžu ziemā vajag ciest sāpes. Bieži nācās iet uz skolu bez maizes, nezinu, kā es to ziemu izvilku. Tējas ūdeni deva man saimiece, laikam reizēm ielēja

arī špilkumu kādas viras. Reizēm aizgāju Oļai līdz uz viņas dzīvokli, tur vēl bija paēduši, jo viņas tēvs strādāja uz dzelzceļa. Pacienāja arī mani, taču man bija kauns bieži pie viņiem iet. Oļas tēvs bija ļoti stingrs pret bērniem, bet citādi ļautras dabas, dziedāja ukraiņu dziesmas, stāstīja man kā lielam cilvēkam par Ukraini, ilgojās pēc tās līdz asarām. Kad pie Oļas negāju, nezināju, kur palikt, gāju uz staciju un skatījos, kā vilcieni pienāk un aiziet. Tur bija garš perons, pa sausiem dēļiem varēja aiziet vai līdz mežam. Ilgu pilnu skatu raidīju līdz sliedēm zilā tālumā uz dzimtenes pusi...

Mājas saimnieks visus vakarus pavadīja spēlējams "Divdesmit vienu" uz sērkociņiem vai nu ar sievu, vai kādu kaimiņu. Ja cita nebija, sauca mani, tā arī es iemācījos kārtis spēlēt. Skolas mācībās jau dienā izrēķināju, kas rēķināms, uzzīmēju un uzrakstīju uzdoto, pārējo atcerējos no skolotāja stāsta. Patika man klausīties Krievijas vēsturi, kuru sākam pēc „*Лекции о Пропуске*”, kā sūtņi lūguši varjagus: „*Земля наша бедна и облыта, да поправка брей нем*”; lai nāk un valda pār tiem. Un tam sekoja pirmo Novgorodas kņazu vēsture, līdz pat pēdējiem valdniekiem, kas bija paredzēti jau sīkākai mācībai vecākās klasēs. Ļoti mēlēju arī krievu literatūru, tai laikā izlasīju droši vien tikpat daudz, kā vēlākā mūžā. Puškina, Turgeņeva, Nekrasova dzejoļus un stāstus no tiem laikiem protu vēl tagad. Toreiz kaktiņā uz savas guļamās lāviņas iemīlējos līdz ausīm Ļermontovā, un viņa izcielo vietu manā sirdī nav izdevies iegūt nevienam citam krievam vai jebkādam ārzemniekam. Te izlasīju „Mirusās dvēseles”, „Mednieka piezīmes”, „Kapteiņa meitiņu”, un kas visus vēl var atminēt. Tad uz pašu pavasari uznāca sērga ar Šerloku Holmu un Matu Pinkertonu. Burtniņķeles gāja no rokas rokā, tās skolnieki dzenāja un izošņāja no nezināmiem avotiem. Drebinājos šausmās, un vēl tagad ieejot istabā, kur ir smagi loga aizsegi, skatos, vai ne redzēšu kādas kājas zem tiem, tāds iespaids

bērnībā lasītam uz cilvēka psihologiju! Vecākiem vajadzētu lasīt drusku vairāk grāmatu, lai viņi varētu novērtēt, kas tas ir, ko jaunā paaudze pako iekšā savā garīgā bagāžā! Ak, velta valoda! Viņi jau pat televīzijas šausmu ainas atļauj bērniem pārliet viņu jaunās dvēselēs, lai tās tur glabājas kā visdrošākā netīrumu bedrē! - Bet vai tad mūsu klases literatūra, tie dzejoļi, ko mācīja mums no galvas bija labāki? Agrāk tik drošais bērns, tagad baidījās iet gar kapsētu, jo tur, droši vien, „Красовыхъ бугарак на морне упузем Кочме”. Neuzdrošinājos arī tumsā paskatīties uz loga rūtīm, jo tur varēju ieraudzīt to slikoni ar visiem melnajiem vēžiem.... Kāds, to māca? Tais laikos taču vēl netrūku dailas un labas poezijas. - Labi, ka mana veselīgā daba prata no tiem atkratīties, taču - nervus tas maksāja.

Un tad sāka jūmti pilēt un pagalmā zvirbuli neganti brēkt. Saule uzsmaidīja gaiši un karsti. Dabas zinības mācījāties tagad laukā, Sergejs Petrovičs, šis rāmais, stalti uniformētais, visu iemīļotais skolotājs izveda mūs meža nogāzē, kur zeme atkususi, un mācīja mums zieda uzbūvi pēc pirmām uzplaukušām vizbulītēm. Ko toreiz iemācījos, to zinu arī vēl tagad. Skola tuvojās beigām, katrs domāja par klases nobeigšanu. Katrs bija neziņš, jo numurus par zināšanām mums neliķa, varbūt skolotājiem pašiem bija sava atzīmju kārtība. Un taisni šai laikā man gadījās divi tādi notikumi, ka vajadzēja baidīties, kā būs ar klases nobeigšanu un pāreju uz augstāko klasi.

Pirmais notikums: Skolas kārtības neievērošana. Augšstāva gaitenī, kur atradās vecākās klases un kopēja zāle, vitrīnās bija izliktas lētas grāmatīņas, ko skolnieki varēja iegādāties. Man viņas visas interesēja, bet magnets, kas mani pievilka ar neatvairāmu spēku bija krāsains vāks ar uzrakstu: *Во мракѣ морѣ и во мракѣ* Nansena ceļojuma apraksts ar "Framu" uz ziemeļpolu. Kā es ilgojos to izlasīt!

Grāmatiņa maksāja ... 5 kapeikas, manai kabatai vesels kapitāls, ja ņem vērā, ka man jau trūka ko maizīti nopirkt... Kur lai šīs piecas kapeikas ņemu? Citam tāse atradīsies, un tad grāmatiņa būs pagalam. +/ Visu brīstundu tā stāvēju pie vitrīnes, skatījos nakts tumsā un ledos, ziemeļblāzmas apgaismotos. Un nedzirdēju zvanu... Kā negaisa mākonis uzbruka Fjodors Fjodorovičs, negantais inspektors. "Ko stāvi te, kur ir tava klase!" atjēdzos, ka gaitenis pilnīgi tukšs. Pa galvu pa kaklu nokļuvi pa kāpnēm lejā, inspektors aiz manis, nervozs un sadusmojies. Sēdēju klasē kā ar saltu ūdeni ap-lieta. Tagad viņš pazeminās man uzvešanos, uz disciplīnu tēlika vislielāko svaru. Ko sacīs man tēvs?...

Otrreiz bija krievu gramatika stunda. Atkārtēja visu deklināciju lietvārdu locīšanu. Sauca pa divi pie tāpeles un lika atzīmes kā gala eksamenā. Stundu vadīja Fjodors Fjodors Fjodorovičs, pēc izskata līdzīgs Sokrātam, tikai daudz dusmīgāks. Tāpele bija tāda, ka uz tās var rakstīt uz abām pusēm reizē. Man krita mugurpusē, no klases neredzama. "Склоняй 'ухо'". Labi, raiti rakstu visas locījumas, pati valodas izjūta jau diktē galotnes, viens divi vienskaitlis gatavs! Sāku no gala daudzskaitli: "Ухоумееммыи умо? ... Vai dieniņ, kā tas nu ir? Pēc likuma būtu "уху", kā "адрокко-адрокки", bet tas kaut kā nelabi skan. Kaut kur zemapziņā šāds "ухуу", bet ja nu tas ir tikai manā iedomā? Ko viņi sacīs, ko sacīs klase, ko bargais skolotājs, ieraudzīdams, ka es tik glupi neprotu krievu valodu? Mani padzīs... Kaut nu kāds būtu, kam paprasīt! Kas tev ko pateiks, esi noslēpta no klases. Ja tu būtu priekšpusē, pie mazākas kļūdas ņā kaut kā iepīkstētos, arī citi biedri bija labi. Tas tur priekšpusē jau beidz. "Вот вам эзакх кочуу?" uzsauc nerozais Sokrāts. Lai notiek, kas notikdams, vienā rāvienā uzrakstu pēc likuma: ухуу, ух / taisni gluži traki skan! / , ухам, уху, + / Kad nokļuvi dzimtenē, kā vienu no pirmajām grāmatām lasīju krievu valodā Nansena dienas grāmatu no šī ceļojuma. Kur ņemu- neatminu.

ухаму, од усах. Piespiežu pogu, tāpele apsviežas. Kungs, kas tie par smiekliem! Plīsa vaļā visa klase, pats Fjodors Fjodorovičs smējās līdz asarām. Kamēr viņi zviedza, es jau pārlaboju, bez kā man būtu kāds vārds sacīts. Tādu kaunu dzīvē piedzīvoju pirmo un vienīgo reizi. "Caquмec!", inspektors strupi sacīja. Biju satriekta. Vēlējos tikai tikt pie vecākiem...

Kādā no aprīļa pēdējām dienām sagājām klasē ne sevišķi priecīgā noskaņā. No skolas šķītos vienmēr ar skumjām, un vēl šodien nevaru saprast bērnu, kas nevar sagaidīt skolas beigšanos, un rudenī staigā garām sejām, it kā tiem būtu jāmirst. Skolā bija kaut kāda uztraukta smaga noskaņa, nezinājām tās cēloni. Tik agri mūs atlaida grūto pārtikas apstākļu dēļ, pie tam skolotāji zināja, un skolnieki nojauta, ka rudens tīts neziņas miglā, ka vairs nebūs tā, kā līdz šim bija. Mums izdalīja liecības. Bija tādi, kas nebeidz klasi. Skatījos savā drukātā lapiņā un sapratu tikai vienu: ka esmu pārcelta otrā klasē. Pārējo nesapratu: ap divpadsmit priekšmetu stāvēja divos staburos, un pie katra priekšmeta ar tinti pierakstīts "y". Oļa iemeta acis manā liecībā, tad jautri vicināja savu lapiņu man priekš acīm izsaukdamās: "Man arī nav neviens "H", tāpat kā tev, kam ir "H", tas nevar pāriet, jo "H" nozīmē "непопулярное". Nu es sapratu savus "y" un brīnījos, par ko man tie? Ar ko tos nopelnīju? Skola jau redzami sāka demokratizēties, ievēda tikai šīs divas atzīmes: sekmīgi un nesekmīgi.

Negaidīju, kad tētis atbrauks pakaļ. Sakravāju savu lādīti un atstāju pie saimnieka, bet pati ar liecību devos kājām uz mājām, ceļu zināju, pāris reizes jau biju braukusi pa to. Spīdēja saule, ceļš pilnīgi nožuvis, grāvmalā dīga zālīte. Caur jaunaudzi ejot, zaķis lieliem lēcieniem pārstiepa pār ceļu. Ļaudis ticēja, ka tas nozīmējot: pa šo ceļu vairs neiesi. Neticēju zaķiem, tomēr savādi iznāca: rudenī uz skolu vairs negāju.

Vecāki gaidīja mani beidzam skolu, jo rīkojās doties uz dzimteni. Līdz Podolīnai bija atnākušas ziņas, to zināja jau visi latvieši Maskavas apkārtnē, ka robeža uz dzimteni atvērta. Martā Brest-Litovskā⁺/krievi bija parakstījuši mierlīgumu ar vāciešiem, kurā bija noteikums, ka Baltijas valstis, tā tad arī mūsu zemes, un Polija šķirtas no Krievijas. Runāja arī, ka Maskavā būs un plosās revolūcija. Tagad kaujoties paši krievi savā starpā - valdībai uzticamais karaspēks ar komunistiem. Šeit Podsolņečnaja gan no tā daudz neko nemanīja, izņemot kareivjus, kas brauca ar vilcieni un tukšos veikalus, kas draudēja ar badu.

Nebiju cerējusi, ka vecāki tā priecāsies par maniem panākumiem skolā. Kad ieradās muižā, tur jau zināja, ka esmu pārcelta otrā klasē, bet Feldmanu vecākā vai nu palikusi tai pat trešajā, vai arī nolikti kādi pēceksamēni, neatceros vairs. Vai tas būtu to noslēpumaino "drobu"⁺⁺/dēļ, par kuriem jau tagad mūsu klases staltie zēni Drudjins un Maksimovs runāja ar bažām? Mans tētis neko daudz neizrādīja bet māmuļa jutās atkal kā zemgaliešu saimniece, neskatoties uz savu nabadzību.

Viss jau bija sagatavots ceļam. Visi pārējie muižas darbos saistītie vēl palika, jo Feldmanis nevarēja nodot muižu jaunajai valdībai. Taču arī viņi satraukti gaidīja brīdi, kad varēs doties uz dzimteni. Feldmanis solījās pēmt vagonu, lai pārceltos ar visām lietām un laudīm. Tādēļ vecāki atstāja pie viņa vērtīgākās iedzīves lietas un kasti veļas, ko nevarējām paņemt līdz pasažieru vagonā. 24. aprīlī /7. maijā/, tūlīt pēc Lieldienām sasēdāmies ratos - šoreiz muižas, - un rīta agrumā devāmies ceļā. Mūs izvadīja visi palicēji: sievietes raudāja un bučoījās ar māti un mums bērniem, vīrieši noņēma cepures un vēlēja "Laimīgu ceļu! Uz redzēšanos dzimtenē!" Feldmanis piekodināja tēvam tūlīt *Brzešcia.⁺⁺/daļu skaitļu rēķinī.

rakstīt, kā nonāks dzimtenē. Tas bija milzīgi aizkustinošs brīdis: pēc triju gadu bēgļu gaitām pasvešām zemēm, viena ģimene devās uz dzimteni, uz savām mājām, par kurām gan nezināja, vai tās vēl stāv, vai kara nopostītas. Un visu palicēju ilgas gāja šai ģimenei līdz.

- - - - -

No Solņečnogorskas stacijas uz Latvijas robežu nokļūt nevar. Līdz šai robežai ir 700 kilometru, un ir jāapstājas un jāpārsēžas vairākās pietatnēs.

Pirmā pārsēšanās vieta nebija tālu: Maskavā nokļuvām tās pašas dienas saulainā pēcpusdienā. Nu bija jātiēk pāri pilsētai uz citu staciju. Visu mūsu bagāžu nesa tēvs ar māti. Man nācās stiept maisu ar četriem klaipiem maizes. Taksoometru toreiz nebija, arī ormaņi nebija redzami, jo trūka zirgiem barības. Mocījāmies milzīgi ar savām nastām, domāju apsēsties uz ielas, lai notiek ar mani, kas notikdams. Tēvs mēģināja aizturēt nedaudzos pajūgus, lai nolīgtu vedēju, bet tie palika nesekmīgi mēģinājumi. Gājām un sēdējām uz veikalu kāpnēm, kas par laimi bija aizslēgti. Šķiet, beidzot kāds smagais ormanis mūs pārņēma un aizveda. Spilgti atceros vakaru Maskavas stacijā, kur drūzmējās ļaudis, gāja, sēdēja, gaidīja. Nakts bija šalta un stacija nekustināta un caurvējaina. Atceros visu drūmās, pelēkās krāsās, nospiestu un briesmīgi bezcerīgu. Kā kādas lielas katastrofas priekšvakarā.

Un tad māte izvilka no maisa maizes kukuli, un grieza, un zieda ar sviestu, lai dotu mums vakariņas. Dievs Kungs kas nu notika! Isā brīdī bijām ļaužu ielenkti, kas lūdzās, kas deva naudu, kas izsalkumā drebēja uz mūsu kukulīti skatīdamies. Vesels kukulis! kāda glīti gērbta dāma lūdzās vienu šķēlīti, jo bērni jau nedēļām maizi neredzējuši. Vecs, glīti gērbies sirmgalvis, atspiedies uz spieķīša, nesacīja nekā,

viņš tikai nenolaida izbālējušās acis no gabaliņa, kuŗu es ēdu. Rokā viņš turēja kabatlakatiņā rūpīgi iesietu vīstokli. Māte nenocietās, grieza un deva, grieza un deva, neņemdamā pretī ne graša, vecāki bija apjukuši, ar badu pirmo reiz dzīvē sastopoties. Arī sirmgalvis dabūja savu doniņu, viņš tad atraisīja kabatlakatiņu, lai to tur noslēptu. Lakatiņā bija iesietas vecas kartupeļu mizas un silķes žaunas... Noglabājis maizi, viņš aizsēja drāniņu kā lielu dārgumu. Māte pārbiļās: ja jau tik ļauni bija, maize bija taupāma, mēs bijām ceļā, un nezinājām, kad tas beigsies. Kukuliņi izdalījusi, viņa maisu ar pārējiem noslēpa, mēs pārtraucām ēšanu, kaut ļaudis vēl ilgi stāvēja ap mums, piedāvādami naudunu un lūgdami maizi. Seit nebūtu pieticis daudz vagonu, kur nu mūsu niecīgo kukuliņu. Labi, ka nezinājām, ka šo kukuliņu arī mums drīz pietrūks.

Maskava! Ar kastēm līdzīgiem lieliem namiem bez izgriezuma, ar pilnām ielām ļaužu, kuŗu sejas cietas un nepieejamas kā tas akmens, kas šeit ieslēdz cilvēku no visām pusēm; ar steigu, ar niknu skatu uz nabaga cilvēkiem, kas tik ātri nespēj skriet ar savām smagām nastām - tāda man palikusi atmiņā krievu nežēlīgās vēstures pilsēta+/-.

Neatminu citas pieturas vietas. Atmiņa atkal sasienas ar nonākšanu Veļikije Lūkos. Nu jau robeža nebija tālu, bet tā bija atkal slēgta, un tur neko nevarēja panākt. Vajadzēja apmesties pilsētā un gaidīt. Cik ilgi? Tā neviens nezināja pateikt. Kur mēs būtu palikuši ar tik daudz dzīvei nepieciešamām lietām, kā vienā pauniņā var aiznest? Juku laikā, bez līdzekļiem, bez valodas zināšanām? Dažs sacītu: gadījās laime. Es aklai laimei neticu, "gadījumam" ir dziļākas saknes: šai pilsētā dzīvoja mūsu radi! Kā vēlāk izrādījās, te bija vairāki latvieši. Atradām sirsnīgu uzņemšanu Krūzmētru ģimenē. Bija visi kopā: krustmāte, pats Krūzmētra, ~~Arī~~ citas lielpilsētas, piem., Varšava, ir tādas pat. Esi apjucis, nevari atrast ielu? Nevienam nav laika tev skaidrot, atburkšķ ko skrejot, apvainots, ka aizturēts. Kāda anti-cilvēcība šai tramvaju, automobiļu skriešanā kā pēc nāves. Bet ir arī ar/i laipnākas pilsētas: Pēterpils, Danciga, Krakova. Jo tās nav galvas pilsētas. Un bērni visās pilsētās vienādi....

abas meitas-Lūcija un Emīlija.Visi dzīvoja mazā istabīnā ar vēl mazāku virtuvīti.Mums un meitenēm gulvietas paklāja uz grīdas.Naktīs izlīda no tapetēm un kustināja ragus lieli melni tarakani.Sviedām ar tupelēm un mēģinājām gulēt tālāk.Lūcija šuva,Emīlija viņai palīdzēja.Bads bija arī te,tomēr kur ir amats,tur kaut kā velkas.Bet kad krustmāte cepa eļļā sauju kartupeļu,un Mētra aizbildinādāmies:
"Pastoj,pastoj,kā ir ar sāli?" iegrāba sev drusku karotē,krustmāte brēca,ka parāvis veselu karoti ar kaudzi.Man bija vecā vīra žēl,viņam taču gribējās ēst...Abām meitenēm bija gadījušies diezgan stalti precinieki,kas grozījās pasaulē un būtu varējuši palīdzēt,bet abi bija protestanti,un krustmāte savu piekrišanu liedza.Abi tomēr nāca,parunājās,svētdienā izgāja ar savām iecerētām pastaigāties.* /

Atradās arī otra mātes māsa Auguste ar savām četrām meitenītēm,vecākajai jau bija deviņi gadi.Limpucis vēl arvien bija kaķā,laikam pat nekādu ziņu par viņu nebija.No kā Guste pārtika,ja pat iestādēs nodarbināties dzīvoja pusbadā?Augustei bija tāda pat daba,kā krusttēvam Krišum un mātes brālim Pāvilam: viņa neprata dusmoties,neprata vaimanāt.Saņēma mūs tikpat viesmīlīgi kā savās labās dienās Bauskā,nezin' no kurienes atrada vēl kādu nieku ar ko pacienāt.Kad palika ar manu māti viena,stāstīja par savu slimību,kuŗu nesen pārcietusi.Bijām dzirdējuši par šo slimību:augsta temperatūra,milzīgas galvas sāpes,pilnīgs vājums līdz samaņas zaudēšanai.Kas pārcieta krīzi,dzīvoja,bet arī mira daudz.Tauta sauca to par"galvas tīfu",vai ko tamlīdzīgu.Un tā Guste gulējusi jau dažas dienas un samaņas brīžos karsti lūgusi Dievmāti,kaut viņa sūtītu kādu,kas pievāc bērnus,lai tie nenomirtu badā.Un cilvēks atsū-

+ / Iecerētās tomēr bija pastāvējušas uz savu,un vecākiem bija vajadzējis piekāpties.Kad atgriezās pēc dažiem gadiem dzimtenē,abām bija pa mazai meitenītei.Tad vīri abas atstāja,jo atrada jaunas un bagātākas partneres,kā jau tas allaž notiek,kur laulību neuzskata par svētu,neaizkaramu iestādījumu.Abas māsiņas palika vienas,sūri grūti stādājot audzināja savas meitenītes.

tīts. Ne tikai bērni-pieņemti, arī pašu slimnieci apgādājuši un ārstējuši. Viņi vēl tagad Gustei daudz palīdzot. Latvieši. Māte klausījās un nesacīja nekā. Pie sienas bija jauka litogrāfija ar uzrakstu: "Es paceļu acis uz kalniem, no kuņiem man palīdzība nāk." Man tā ļoti patika to tālu kalnu dēļ, tās noskaņas dēļ. Kaut es tādu kur dabūtu! Taču - šī bildīte nebija katoliska, to sapratu pat es. Un tādēļ māte klusēja. Bet Auguste slavēja ļaudis, kas tik žēlsirdīgi, tik vienkārši, tik brālīgi kā viena sirds un dvēsele. Bez viņiem Guste un tās bērni vairs nedzīvotu. Kas par to, ka baptisti, taču Dievam tic! Bet māte drūmi un autoritātīvi sacīja jaunākajai māsai: "To mums nav brīv. Padomā, ka reiz būs jāiet pie bikts!"

Kamēr palikām Veļikije Lūkos, Auguste uz baptistu sāksmēm vairs negāja. Tomēr "palīdzība no kalniem" viņu neatstāja, kā redzēsim tālāk.

Arī mēs atradām mazu vienistabas dzīvoklīti mājiņā, kas piederēja kādam valsts ierēdnim, krievam, laikam grāmatvedim. Bija tā pāri 30-tiem gadiem, kluss, laipns. Atdeva mums istabu, lai māte par to mazliet uzpostu viņa dzīvojamās telpas, varbūt izvāritu kāšu, ja dabūja kur sauju griķu vai putraimu. Tēvs meklēja, bet nevarēja atrast nodarbošanos, pilsētiņā bija bezdarbs visu uzņēmumu un iestāžu dezorganizācijas dēļ. Vēl turējās Krenska valdība, bet komunistu valdīšana visur izplatījās. Pār pilsētu drīz valdīja komisāri un miliči. Cilvēki dzīvoja pastāvīgās bailēs. Vilka dzīvību tādējādi, ka pa klusām nesa uz tirgu drēbes un veļu, vai nu pārdeva, vai iemainīja - miličiem neredzot - ar zemniekiem pret gabaliņu maizes. Arī māmuļa nesa savus smalkos, tīru linu palagus... Dabūja 40 rubļu par gabalu, bet naudai vairs nebija nekādas vērtības. Kad pietrūka ko nest uz tirgu, gājām ar māti uz laukiem lasīt skābenes, ko otrā rītā agri nesu uz tirgu, izbēru sietā un pārdevu par 1-2 kapeikām porciju. Lai saulē nesavīstu, skābenes bieži apra-

sināju ar ūdeni. Mēs sēdējām vesela rinda tādu pardevēju, skaudām viens otram pircējus, tomēr savu kapeiku pārnesām mājās. Ļaudis pirka skābenes, jo cita nebija ko pirkt...

Pilsētā pa/klusām runāja, ka Krievijas melnzemes apgabalos vēl esot maize dabūjama. Protams, par ļoti dārgu maksu un ar dzīvības risku. Ļeņins bija ar uzsvaru sacījis: *"Всех насоченных на чеканку хлеба, перемелите на муку!"* +/Badā cilvēks riskē arī ar dzīvību. Tēvs bija nodibinājis sakarus ar kādu, kas šos ceļus zināja. Kādi trīs vīri sataisījās ceļā pēc maizes - uz Ufas guberņu./Salīdzinot attālumu no Lūkiem līdz Ufai taisnā linijā taisni tik pat tālu, kā no Parīzes līdz Rīgai. Tikai Parīzes vilcienus nevarēja salīdzināt ar vilcieniem uz Ufu juku laikos...

Gaidījām tēvu atpakaļ, trīs dienas, četras, piecas. Vilcieni vairs negāja pēc plāna. Reizēm stacijās uz tiem bija jāgaida dienām. Mūsu bailes par tēvu bija melnas kā nakts. Un ko ēst vairs nebija. Jau nobrieda rudzi, un pilsētas iedzīvotāji atrada glābiņu: izgāja naktīs un rāva vārpas tuvākos laukos. Mājās izberza graudus, izsutināja ūdeni un ēda, un slimoja no tāda uztura. Citi graudus pārtrauca ar cirvja pieti, iznāva tādi saspiesti putraini, tie jau bija labāki. Bet komisāri drīz to pamanīja, nostādīja slepenas sardzes uz ceļiem, kas veda pilsētā. Kuņus sakāra, tie pazuda, nebija zināms, kur palika. Šo mazo zādziņu uzskatīja par ievērojamu kaitējumu "tautas ipāšumam un varai". Un kādā dienā Auguste stāstīja manai mātei:

"Es nāku no kapa... Šodien būtu mana nāves diena, ja Dievs man nebūtu palīdzējis". Bāla, bet smaidīga kā arvien, tikai drebošām lūpām, saraustīti čukstot stāstīja, kā bijis. Arī viņa gājusi vārpas plūkt. Ne jau pirmo reiz. Te kur bijuši, kur ne, divi miliči blakus. "Nāc uz komisariātu!" Sekojusi pussolīti aiz viņiem, priekšauts pilns vārpu un pāris +/Ļeņina kopotos rakstus, to var izlasīt melns uz balta.

sauju skābeni, zem kurām vārpas noslēptas. "Eju un izvelku pa vārpai, eju un izvelku, klusām nolaižu zemē aiz sevis, karsti lūgdama Dievmāti, lai notur miliču acis, lai tie nepaskatās atpakaļ. Atved mani komisariātā, "tā un tā -kaitētāja, rāvusi vārpas tautas īpašumā!" Prasa man, kā sauc un kur dzīvoju. Protams, melodiju, izgudroju ir vārdu, ir adresi. Saku, es, biedri, neko nekaitēju, es nezināju, ka skābenes nav brīvas lasīt. Komisārs parauj manu priekšautu - zāle vien, nevienas vārpas... Nikni sakliedza uz miličiem, ko aizturot nabadzīge biedreni, kas lasa skābenes zupai!... Kad tiku ārā, pati nezinu, kā atskrēju šurp kā pa gaisu, man zeme līgojās zem kājām. Bet nu viņi ies atpakaļ, un atradīs ceļu nosētu vārpām... Un sapratīs... Un Guste ilgi vēl neuzdrošinājas iziet uz ielas, lai kāds no miličiem viņu neuzzīmētu.-

Pēc nedēļas atbrauca tēvs. Atveda vienu pudu /16 kg/ rudzu miltu, par kuru bija samaksājis ar visu naudu un zelta laulības gredzenu/par ko sākumā neteica mātei, lai viņu neapbēdinātu/. Stāstīja par ceļa grūtībām, kā vagoni kratīti, kā pārstūmuši savus vedamos uz nodalījumu, kurš jau pārmeklēts. Kam bijis vairāk -iekrituši.

Nu mums bija uz laiku glābiņš. Maizi gan necepām, tādu izšķērdību nevarējām pielaist. Māte cepa uz karstiem kļeģiem plācenīšus un vārīja miltu biezputru. Valdiņš saslima ar asu kunga iekaisumu. Un robežu vēl arvien neatvēra, un dzīve kļuva arvien bezcerīgāka. Ik rītus laudis zināja stāstīt kādus briesmu notikumus, kas naktī atgadījušies pilsētā.

Pati pilsētiņa bija patīkama: platas gaišas ielas, zemi nami. Visur tīrība un klusums. Nekur nejuta vecu iecirkņu sapelējušo smaku. Svētdienās labprāt gāju staigāt uz bijušā cietokšņa vaļiem. No turienes varēja tālu redzēt.

Vecāki nolēma pilsētiņu atstāt, jo nekādā veidā nevarēja izdzīvot bez maizēs, bez piena un bez aizdara. Domājām,

ka uz laukiem, kur aug maize, cilvēks badu nenomirs. Tēvs ar māti pieteicās par strādniekiem 12 kilometru attālā Fiškovas muižā. Tur vēl valdīja bariņa pabi, bija ražas novākšanas laiks un darba rokas vajadzīgas.

Pirms mēs izbraucām no Lūkiem, tur ieradās Andriņš Jānis garā pelēkā strēlnieka mētelī. Sēdējām visi ap viņu lokā, un viņš stāstīja mums savas kara gaitas. Tagad bijušos cara armijas karavīrus mobilizējot bolševiki cīņai pret šīs armijas paliekām, caram uzticamiem virsniekiem un pulkiem, tā sauktiem baltgvardiem. Viņš nebija pieteicies mobilizācijā, un tagad atklūvis te robežai tuvāk, lai mēģinātu tikt tai pāri, tad jau redzēšot, kur savā zemē pielikt roku... Atvadījās un pazuda, ieradies te kā dzimtenes sveiciens, kā pēdējā cerība. Ar viņa parādīšanos krievu pilsētā nīkstošiem latvju bēgļiem gara stāvoklis redzami pārmainījās. Tā tad nebija vis tā, ka nekas nenotiek. Tā tad nebija tukšas gaidas, ka fronte reiz atvērsies un līdz ar to dzimtene. Jo kaut kur neredzamā slepenība kas rūga un veidojās... Lai tik Dievs dod Jānim tikt pāri fronteī un pielikt roku, kur vajadzīgs... Vēl gan ir neziņa un bads, bet vajag izturēt, nepagurt!...+/ Paklusām sāka jau pilsētā runāt, ka sabiedrotiem rietumu frontē ierodoties liels daudzums amerikāņu, ka tie vedot sekmīgas cīņas franču frontē. Arī Jānis par to stāstīja: Franču maršāls Fošs, visu sabiedroto virspavēlnieks, apturējis vāciešu gājienu uz Parīzi. Vācieši, glābdami stā-+/Kad par jaunu sastapāmies dzimtenē, Jānis, savā parastā veidā skaļi runādams un smiedamies, stāstīja, kā viņam gadījies, pēc tam, kad "bija jau roku pielicis": atradies kara slimnīcā; kādu dienu žēlsirdīgā māsa sastapusi šo gaiteni saplēstiem gultas palagiem pa kareivju modei notītām kājāmdušīgi kaut kur maršējam. "Kurp jūs dodāties"? Mēģinājusi uzrunāt. "Uz fronti, māsa, tagad tikai uz fronti!"- "A, tad jūs ejat uz nepareizo pusi, nāciet, jums parādīšu pareizo ceļu!" Un stūrējusi šo uz slimnīcas istabas pusi, vērīgi skatoties pēc kāda sanitāra... Bijis vajadzīgs vēl otrs un trešais sanitārs, kamēr cīnīties karo atbrīvotāju ar 41° piesējuši pie gultiņas... Izkarojās mūsu brālēni no pirmās līdz pēdējai kara dienai, ~~bez~~ bez medāliem, bez goda zīmēm, kaut abi savu veselību frontēs bija atstājuši.- Ar pelēkā zaldātiņa godu ieiet vēsturē...

vokli, laiduši darbā jaunu brīnumieroci, milzu tālšāvēju lielgabalu, tā saukto "Lielo Bertu", kas no 70 klm attālu- ma apšaudījis Parīzi. Tikai vēlāk dabūjām zināt, cik briesmī- gu iespaidu vācu armijā atstājuši pirmie trīs simti tan- ku, kas parādījušies Marnas kaujās. Vācu karavīri, šausmīgos dzelzs rūpuļus ieraudzījuši nākam pār grāvjiem un dzeloņ- drāšu žogiem, pār visiem šķēršļiem, neapturamus, nieievaino- jamus, nākam un sļaujam virsū uguni-, nometuši ieročus, pa- celtām rokām metušies bēgt, domādami, ka tā nav cilvēku, bet kāda elles vara. Un gaisā tūkstošu lidmašīnu metušas bumbas, uz visu fronti, uz tās aizmuguri. Ar tādu prelūdiju Amerika iestājās karā, neizspiegota, neuzvarama! Vāci atkāpās visā frontē. Un mēs savā bada klusumā domājām, ka visā pasaulē jau iestāties bads un miers...

Bet par mūsu dzimteni gan nedzirdēja vairs nekā. Bēg- li, kas dzīvoja Vēlikijē Lūkoss noorganizēja delegāciju, kas brauca uz robežu ievākt ziņas, kad būs iespējams tikt tai pāri, bet tie atgriezušies nemācēja nekā pasacīt, jo arī pa- šas militārās varas nezināja, kas būs tālāk, pašā Krievijā mutuļoja pārāk liels sajukums un neziņa, nebija spējīgas valdības, kas organizētu un nodibinātu kārtību. Bolševiku vara pletās arvien lielāka, taču groži vēl arvien oficieli atradās demokrātiskās Kerenska valdības rokās.

Fiškovā mums atkal ierādīja gluži jaunu mājiņu no baltiem balķiem, iekšpusē baltu dēļu grīdu. Tikai šoreiz tā nebija biroja ēka, bet ...pirts! Bija diezgan liela, ļoti gaiša priekšistaba ar jauniem soliem visapkārt un tādu pat galdu vidū, tā bija "doma", ierīkota ar luksusu!. Otrā istabā mūrēta krāsns, atkal soli gar sienām un vienā pusē plaša lāva gar visu sienu. Te mēs vārījām ēst un uz lāvām gulējām. Ar telpu varējām būt apmierināti, jo viss bija jauns un tīrs, vēl nelietots, bet pati mājiņa atradās gabaliņu no muižas ēkām atstatu, nokālnītē zem milzu kokiem- gandrīz uz paša tumša ezera krasta! Tā tad arī ūdens bija pa rokai. Nokalnē līdz pašam ūdenim stiepās dažas vagas kartupeļu, mums atļāva ņemt no tiem. Cik bagāti uzreiz kļuvām! Edām

kartupeļus visvisādā veidā cik tik gribējām, kaut bijusi vēl tikai maizīte!

Tēvs ar māti tūlīt otrā dienā gāja pie darba, steidza savest rudzus, gabali bija vēl nepļauti. Diemžēl! Tas ilga tikai pāris dienas, tad muižā ieradās kāds krievs ādas kurtkā, māte pat domāja, ka tas žīds, pasacīja, ka tagad te ir kolchozs, un mēs visi esam uzņemti kolchozā. Vecāki pārbijās, bet darbā tomēr gāja, kaut bariņa vairs nevaldīja pār muižu. Tūlīt gāja vaļā rudzu kulšana spriguliem, tie bija nepļauti nenogatavojušies un rijā neizkaltēti, graudi negribēja birt. Kūla vienu dienu, kūla otru dienu, bet graudu necik neradās. Komisārs stāvēja klāt un kļiedza, lai sit stiprāk, bet par maizi strādniekiem negribēja runāt. Kadnācis tēvam virsū ar dūrēm, tēvs nometis spriguli, pateicis latviski "Kul pats!" un atstājis klonu, viņam sekojusi māte. Tik vien iznāca mūsu vecākiem tā kolchoza darba! Tēvs mēģināja iet pie bariņas un lūgt kādu saprātīgāku darbu. Muižes īpašniece atbildējusi, ka viņa pati mirst badu, jo neko vairs nedrīkst ņemt ne no sava lauka, ne laidara. Atvēlējusi, lai ņemam kartupeļus tālāk no lauciņa, kur komisārs vēl nebija uzgājis.

Ar šiem kartupeļiem arī mēģinājām dzīvot tālāk. Māte vārīja krāsni vai cepa ar visu mizu, apkaisījām ar sāli un ēdām. Tēvs paklusām saraka spaiņa tiesu un nesa uz Lūkiem, nolūkā dabūt kaut cik aizdara. No Mētrām arī atnesa dažas karotes eļļas, bet cik tas ilgi! Iet ar nākošo spaidi nekādā ziņā nedrīkstēja, jo pārtikas produktus pārnēsāt vai pārvadāt bija liegts. Tēvs apstaigāja tuvās un tālākās sādžas, meklēdams maizi vai aizdaru, zemniekiem bija vieglāk nozagt pašiem no sava lauka. Taču zemnieki neņēma naudu, jo tai nebija vairs nekādas vērtības, un kāds veļas gabals arī viņus nekārdināja, vēl jau pašiem sava bija, cik vajadzīgs. Varēja rēķināties vienīgi ar viņu žēlsirdību un pareizti-

cīgo dievbijību. Tur, kur ielaidās ar tēvu sarunā, un tēvs izstāstīja, ka esam bēgļi, ka esam ceļā apturēti un mūsu stāvoklis grūts, saimniece nošņāpa gabalu maizes, vai nošķīra bunti bez taukiem un bez eļļas, no auzu miltiem cep-tu raudzētu blīnu. Reizēm cienāja tēvu ar maizi un ⁸noxnēšky - ar sīpolu laktiem un sāli sajauktu ūdeni. Tād tēvs noxnēšky izstrēba un maizi atnesa mums. Varbūt jaunāks vīrietis būtu atradis kur kādu izeju, taču mūsu tētim bija jau 55 gadi, un māmulai 46, un viņi, zemnieku cilvēki, bez zemes neprata neko iesākt. Abi arī savā dzīvē gāja pārāk taisnus ceļus, tādēļ tagad nezināja, ko darīt, un nezināja jau arī jaunie cilvēki, bāds nesaudzē nevienu. Kur tu ko ņemsi, ja nekur ne-kā nav?

Staigājot pa apkārtējām sādžām tēvs bija dabūjis zi-nāt, ka tālu mežos ir latvju zemnieku kolonija, ko sauc par *Белая Луна*. Uzausa silts cerības stariņš: varbūt tur pie savējiem atradīsim kādu glābiņu. Tēvs taisījās ceļā un ņē-ma mani līdz. Tas bija tālš ceļa gabals, savas divdesmit pie-cas verstis. Izgājām agri. Māte mūs izvadīja un palika pie ezermaļas, noraugoties, kā ejam lēcošai saulei pretī. Zāli klāja sidrabpelēka rasa, kurās pērlītes mirdzēja rindiņām, no stiebra mēz stiebru izstieptās zirnekļu tīkliņu stīdziņās. Rīts bija jau vēss, sala basās kājas. Tēvs gāja vienmērīgiem ātriem soļiem pa priekšu, aiz viņa palika tumša stīga zālē, uz tās pūlējps turēties. Gājām caur ciemiem un mežiem. Bei-dzot nonācām kādā mazā sādžā aiz liela meža, kur bija krie-vu baznīciņa mirdzošiem zelta kupoliem kā lieliem un ma-ziem zelta sīpoliņiem; te mums parādīja ceļu atkal mežā, tur būšot izcirtums, kur dzīvojot *Амввввв*.

Tas nebija nekāds ciems, tikai tāda plašāka zemnieku sēta. Vairs neatminu, cik gimeņu tur mita, jociemojāmies tie-kai šai vienā lielākā sētā. Bija taisni pusdienas laiks, un mūs sauca tūlīt pie galda. Par mūsu ierašanos pabrīnējās,

te neviens svešs latvietis nebija ciemojies. Vēlāk mums ar tēvu cerības plaka. Bija tāda dīvaina sajūta, kāda rodas, kad sastop ilgi neredzētu, tuvu un gaidītu cilvēku, bet nespēj vairs atjaunot ar viņu agrāko tuvību, kad īstenība uzspiež pārliedību, ka tas vairs nav tas pats cilvēks. Neatminu vairs, cik ilgi šī mazā kolonija te bija mitusi un kā te nokļuvusi. Šķiet, šī jau bija otra paaudze, un tas pats latviskais zemes bāds viņus te atvedis. Runāja latviski, bet ar tādu dīvainu, svešu pieskaņu, daudzi vārdi bija krieviski un arī domāšanas veids ne īsti latvisks, ne krievisks. Viņi pastāstīja savas dzīves gaitas, un tēvs viņiem savas, un tas sāpīgākais bija tas, ka viņi nedalījās ar mums ilgās pēc dzimtenes, viņi te bija mežos ieplēsuši savu zemi, un visas viņu rūpes saistījās ar šīs saimniecības uzturēšanu. Ne latviešiem vien zeme ir tuvāka nekā tauta. Tā ir tuvāka visu tautību kolonistiem, kam savā dzimtenē zeme bijusi liegta. Tā tas ir ar visiem, kas izgājuši uz Ameriku, Austrāliju, Krieviju: ilgas pēc sava kaktiņa, sava stūrīša zemes. Un mēs... Vai mēs par visu vairāk neilgojamies pēc šķēru zemes, pēc tā visdrošākā pamata zem kājām?...

Diemžēl, jau arī līdz Baltās Liepas zemes rūķiem sniedzās jaunās tirānijas taustekļi. Viņi vairāk sūdzējās par savām raizēm, nekā klausījās mūsējās. Darba spēka viņiem nevajadzēja, un viņi šķitās par nabagiem, lai kādu pieņemtu savā paspārnē, tēvs par to nemaz neieņējās. Protams, miltus nopirkt viņš vēlējās, taču viņam atbildēja, ka nav ko pārdo, jo arī te jaunā raža bija atļauta kult tikai komisāra klātienē, kurš tad arī visu pārņēms sev.

Tai pat dienā garo ceļu mērot atpakaļ nevarējām, tādēļ lūdzām naktsmājas. Lika mums iet šķūnī uz siena, un tur zem vienas plānas segas salām ne tik daudz nakts dzesturma, kā savas tautas viesmīlīgā pavarda trūkuma dēļ. Ja iznāca kādās krievu mājās pārnakšņot, krievi mūs ņēma savā

istabā. Ritā agri viņi jau gāja savos darbos mūs nemaz neievērodami, un mēs ņēmām ceļaspieķi atpakaļ gājienam. Kādu gabaliņu maizes jau iedeva un aicināja apmeklēt citreiz, bet tas tik tādas pieklājības dēļ, lai mūsu apmeklējumu godam nobeigtu. Viņiem pašiem bija savas raizes, varbūt lielākas nekā mūsu. Gājām mājās zinādami, ka pievilsim māmuļas cerības, bet bijām vairāk nospiesti -zinu, ka arī tēvs tā domāja -šo mežos palikušo vientuļo dēļ, kuriem pat cerību uz dzimteni vairs nebija...

Ja gadījās dabūt drusku maizi, māte sūtīja mani uz Lūkiem aiznest no tās arī Augustei, kas ar bērniem mira bādu. Tad Guste mums reizēm iedeva mazliet cukura vai eļļu, ko bija dabūjusi no zaldātiem par veļasmazgāšanu, kaņotāju bija daudz saradies pilsētā. Laipnās Augustes izvadīta tad priecīgi steidzos uz mājām. Tagad brīnos, no kurienes man tā bezbailība un vecākiem drosme laist 12-gadīgu meiteni tādā ceļā svešā malā, juku pilnā laikā. Es mīlēju iet, jo mīlēju būt viena dabas vidū, ar dabu apkārt un atvērtām debesīm virs galvas. Tik plašu apvārsni, kā te Krievijā, nekur netiku redzējusi, pat kalnos ne. "Plašā Krievu zeme!" Te mums atklājās tās jaukums, tās dabas skatu vareņība un iespāids uz cilvēka dvēseli. Te laida saknes un veidojās cilvēkā tieksme uz gaismu, uz tālo, bezgalīgo, pārpasaulīgo. Tādēļ krieva-dzejnieka vai domātāja gars ir dziļš un mistisks. Kāda nebijusi laime "pacelt acis uz kalniem", no kuriem dvēsele gaida ko nebijušu, brīnišķu. Vai iet caur saules pielijušu mežu, kur pēkšņi, šķiet, aiz eglītes stāv Dievs, un gribas vai ceļos krist aiz prieka. Nekad nebiju tik asi pārdzīvojusi radišanas nemieru, kā šais Piškovas laika klejojums. Sacerēšanas mānija vajājusi mani kopš visagrākās bērnības: cik tālu vien atceros, savās nomoda naktīs saliku garus jo garus stāstus, kurus turpināju no vakara uz vakaru. Pēc zīmuļa pirmo reiz tvēru Padoļinā. Atceros, biju kur

dabūjusi tīru kladi cietiem vākiem, tur sāku savu pirmo stāstu - tematu neatceros-, tikai zinu, ka jau "cīnījos ar formu". Un arī dzejā viņgrinājos. Pārliku dzejas pantos pasaku par Ansīti un Grietiņu, divas rindas vēl tagad izdevās atcerēties: "Tie ieraudzīja guntiņu, kas spīd no liela tāluma"... Bet tagad Fiškovā manā iztēlē drūzējās tēli, ainas, bija liela nepieciešamība ietvert tos vārdos, gleznās, kas dotu neizsakāmi laimīgu pārdzīvojumu. Krāsu trūkuma dēļ meklēju mežā dažādus augļus un stādus, kuŗu sulu izmantoju kā akvareļa krāsu. Un izmisumā vajadzēja atzīt, ka tas nav tas. Ka man nekas neiznāk⁺/.

Atceros it labi vienu no šiem gājieniem uz Velikije Lūkiem. Bija jau labi pēc pusdienas, kad taisījās atpakaļ-
ceļā un Auguste negribēja mani laist, jo no debesu pamalēm kāpa melni mākoņi, taisījās uz pērkoņa negaisus. Iznāca man līdz uz ielas un brīdināja, ka lietūs drīz būs klāt, kur tad palikšu. Uz to atbildēju, ko domās mani vecāki, ja vakarā neieradīšos mājās? Un metos ātriem soļiem pa šoseju projām.

Biju noskrējusi apmēram pusceļu, kad sāka spert pērkons un gāzt lietus. Pieskrēju pie kaut kādas ēkas, gaidīju, kad pārstās. Kad zibeņi beidzot bija pāri un lietus pietāja, steidzos tālāk, bet jau sāka krēšļot. Kad iegāju mežā pāris verstis no muižas, bija jau nakts. Baiļu nepazinu ne uz lauka ne mežā, tomēr savādi bija. Sevišķi, kad starp kokiem pamanīju uguns blāzmu. Ceļš veda taisni uz to. Drīz varēju saskatīt ugunskuru, ap kuŗu kustējās un sēdēja cilvēki - kā "Ali-babā ar laupītājiem", ienāca prātā. Klusiem kaķa soļiem centos pāiet garām, ugunskurs dega mazliet pa kreisi uz klāja laukumiņa. Varbūt būtu arī izdevies, ja suņi nebūtu pamanījuši. Uztrūkās un riedami nāca uz manu pusi. Tie ap ugunskuru brīdi vēroja mani, tad laikam pārlielinājušies, ka tas bērns, sāka suņus apsaukt kādā svešā valodā⁺/Tagad, kad par vēlu, pārmetu sev, kādēļ neieguvu mazliet prasmi zīmēšanā un gleznošanā. Mani skolotāji man daudz neko neiemācīja.

dā. Kur bērns, tur jau tūlīt interese sievietēm. Divas nāca uz manu pusi, viņas sarunājās LATVISKI! Tagad pēkšņi saskatīju aiz mugurskura tādas būdas, kādās braucām bēgļu gaitās. Taču tās sievietes nebija latviešu bēgļes, tās bija Latvijas čigānietes! Iztaujāja, kas esmu, un uz kurieni eju. Arī viņi esot Kurzemes čigāni. Pavādīja mani labu gabalu, kamēs beidzās mežs, apsoliāja mūs muižā apciemot.

Un atminos vēl kādu gājienu. Valdiņš arvien vēl nīkuloja ar veselību. Cerībā dabūt kādu lāsi piena, vecāki sūtīja mani uz sādžu, kas taisnā līnijā atradās kādas 4-5 verstis no Fiškovas, bet ceļš, kas uz to veda, bija vismaz divtik tālš. Un tēvs piekodināja mani, turēties uz šī ceļa.⁺/Rudens rīts dzirkstīja saulē. No pakalniņa atvērās skats uz plašiem līdzenumiem, sādžu puduriņiem ar cietkietēm, nokoptiem laukiem līdz pat zilgani melnai mežu svītrai lielā tālumā. Lūk, skata dibenā šī apvāršņa līnija pacēlās uz augšu, it kā iezīmēdama augstieni. Zili meži kāpa pret debesīm, apvāršņa augstākā punktā kas spīguļoja it kā zibens dzirkstele, pieķērusies pie mežu galiem. Tas bija ļoti tālu, varbūt kādas divdesmit verstis. "Bielāja Līpa"! Tā droši vien ir baznīciņa ar zelta spīguļiem, ceļā uz latviešu koloniju mežā! Kads skaistums, kādas lielas jausmas! "Es paceļu acis uz kalniem, no kuriem man nāk palīdzība..." Kāda bauda, kas sen aizsegusi badu un raizes. Te, lūk, tuvāk, uz pakalniņa muguras ciems, uz kuŗu man jāiet. Saules staros atklājas tik skaidri, ka redzamas atsevišķas ēkas. Diezgan gara rinda koku un māju uz pakalniņa augstākās līnijas. Tas taču pavisam tuvu. Bet ceļš, pa kuŗu eju, ved tam garām nezināmā tālumā. Lūk, tepat uz ciema pusi aizlocas iebraukts sāpu celiņš, gluži saprotami, lai tiktu sādžā ātrāk un tuvāk. Jāiziet tikai caur tādiem maziem retiem krūmiņiem, un tūlīt būšu sādžā.

Un es nogriezos pa labi no lielā ceļa uz mazu, bet
+/Tēvs pats nevarēja iet, pieaugušiem vīriešiem sādžinieki
neko nedeja.

cieti nobrauktu lauku celiņu. Eju eju, tās iebrauktās slīdes kļūst it kā mazāk saredzamas, tomēr ticu, ka ceļš nekur nevar pazust, ja tam ir iesākums, tad tam uz kaut kuriem arī ir jāaizved. Uz kādu citu mērķi tas var vest šais tukšās ganībās, ja ne uz sadžu tur augšā!

Bet tad viena celiņa vietā ir tādas kā iebrauktas slīdes uz vienu un otru pusi... Tāds kā kājceliņš, tomēr droši ved uz manu mērķi. Sākas krūmiņi, ciņi. Un celiņš starp tiem ar laiku pazūd. Nu, pāriešu tai pļaviņai bez celiņa, ne pirmo reiz eju pār laukiem, pār krūmiem, kurp acis rāda. Beidzas arī tie krūmiņi, un skats top klajāks, tikai zem kājām sūna, un tā uzreiz tāda līgana. Tātsni iet vairs nevar, ir jālaipo no ciņa uz cini. Lēkāju kā zaķis, jo pa sūnu nevar vairs soli paspert, tā līgana un šlakst ūdens zem tās. Patvērties var tikai uz cinišiem. Labi, ka uz tiem aug šur tur tādi tievi kā pirkstiņš bērziņi, izlocīti un izkropļoti, tos var satvert un noturēties kājās.

Vai kā tam dūksnājam arvien vēl nav malas! Kur yesu ienākusi? Kas tās pāneredzētām zālītēm, kas kā miršu zariņi stiepjas virs sūnām? Ne zīmes vairs, ka kāds te būtu gājis vai braucis. Apstāties nevar ne acumirkli, tūtit kājas stieg līdz ceļiem. Skreju un skreju, esmu jau nosvidusi, bet no malas ne vēsts. Un uzkalniņš ar ciemu rādījās tepat, lokas sasnieguma tuvumā!

Tad arī uz ciņiem vairs nevar noturēties, murdēdami tie veļas apkārt, tikko kājas tos skar. Bērziņu vairs nav, starp ciņiem vīd rāvains ūdens. Atpakaļ iet vairs nav ko domāt, zinu, cik tas gājiens man ir jau maksājis. Sāku domās skaitīt lūgšanu, jo vārdiem nav laika, lēkāju kā neprātīga uz vienu, uz otru pusi, kur šķietas esam kāds pamats, skreju kā pa gaisu, ar gribas spēku savu svaru pārvarot. Tālāk neatceros, kā bija.

Saule stāvēja pusdienā. Šķiet, bija pagājušas daudzas dienas, kopš izgāju no mājām... Kur palicis rīts, kur dabas jaukumi? Pa cietu zemi tuvojos sādžas sētām no aizmugures.

Ieeju kādā labākā chatā, kas gadās iepretīm. Zemnieki ēd pusdienas. Laikam esmu ļoti nomocīta, nedrošā balsī izsaku lūguma pēc piena. Par pirkšanu jau runa nevar būt, lūdzu "молочко". Saimniece atbild: Mums pašiem nav piena, paši ēdam хлёбъ. "- "Slims brālītis, mums nekā nav, esam bēgļi".

Te saimnieks pagriež galvu uz mani: "No kuras puses tu ienāci sētā? Pa ceļu nenāci". Parādu no kuras puses, caur saimniecības ēkām. "No kurienes tad tu esi?" - "No Piškovas. Nācu taisni pār ganībām". Sievietes žigli pārkrustas. "Kas par ganībām! Tas bīstams purvs. Kamēr te esmu saimnieks, neviens to bez ceļa nav pārgājis." Atradās arī piens. Sievas salēja visu pusdienas slaukumu. Iedeva maizes šķēli, bet saimnieks piekodināja iet caur ciemu un tad pa ceļu, kur pār purvju būs brugēta pāreja.

Arī tā nebija nekāda drošā: purvā iegremdēdi balķi, žagari, uz tiem zeme. Līgojās kā uz plosta, bet te pat vezumi tiekot pāri.

Kad mājās izstāstīju, kā man gājis, vecāki lielām acīm skatījās uz mani. Tēvs atgādināja, ka licis iet pa ceļu apkārt, ka pa taisnākiem nedrošiem ceļiem nekā labs neiznākot. Tas purvs tai vietā esot četras verstis plats. Sādžas tuvums pēc izskata bijis vienīgi malds, saules stari bija izspēlējuši man tādu kā fata morganu. Un ceļu, kas mani ievēdis purvā, iebraukuši siena vedēji, tas saplauts starp ciņiem purva malā. Bet māte ļoti interesējās par tām miršu stīdziņām sūnās. Lika man skaidri attēlot, kādas tās bijušas, vai pie tām nebijis odziņu. Laikam bija gan, bet zaļas. "Dzērvens!" māte izsaucās. "Nu kā tad, dzērvēnes! Kad zeme sasals, iesim turp!"

Laikam tā bija nolemts, ka mums bija jānokāpj līdz liktens dziļumam, lai mēs neiedomātos, ka esam kas labāks,

nekā vispēdējie dzīves sērdieņi.

Vispirms saslima mūsu tētis ar to pašu noslēpumaino "galvas tifu". Nekad nebija slimojis, bet tagad gulēja nevarīgs, pat neapzinādamies, kas ap viņu notiek. Un ko ēst nebija. Drīz pēc tam nolikās arī māmuļa. Gulēja ezermalas pirti tumšā kaktā uz lāvas un nerunāja. Bija nāvīgi slima. Dzīvojam atstatu no muižas, neviens par mums neinteresējās, neviens neatnāca. Uz palīdzību nebija ko gaidīt, katrs nīka pats savā alā, vilka dzīvību ar kādiem surogātiem, kurus agrāk nekad nepazina. Man bija divpadsmit gadu, čemu piecus gadus veco brālīti pie rokas, otrā rokā kulīti, un gājām. Vispirms uz tuvāko sādžu. Iegāju istabā, pārmetu krustu pret ikonu. Bez tā jau toreiz zemnieku mājā nevarēja ieiet. Ja to nebūtu darījusi, būtu tūlīt uzsaukts: „*Чего же крестимся?*” Un tā jau arī bija vai nu pati Bogorodzica, vai Dieva svētie, kurus arī mēs godinājām. Parasti jautāja, no kurienes mēs, ko dara vecāki; kad pasacīju, ka guļslimi, saimniece saprata. "Nu tad jūs esat izsalkuši", sacīja, un padeva maizi. Reizēm nejautāja nekā, jo mēs nebijām vienīgie, kas staigāja pa sādžām, meklēdami, ko ēst, lai nebūtu jānomirst badā. Ne katrā mājā bija vērts iet. Parasti izvēlējamies to visredzamāko māju. Dažiem jau vairs pašiem nebija ko ēst, vēlāk visiem tika noņemts viss. Bads atnāca pie visiem, pārlija kā ūdens plūdi pār visu plašo zemi. Vēl gan zeme un visi lopi nebija noņemti, oficieli revolūcija vēl nebija izsludināta, L. enins vēl sēdēja somu zemē aiz siena čupas un vēroja, kas tur Krievijā iznāks, uz nedrošu lietu viņš negāja.

Nekad neko vairāk nedabūjām, kā maizi vai skābās plānās auzu blīnas. Nekad neredzējām, ka zemnieki paši ēstu gaļu vai sviestu. Kad vēl māmuļa bija vesela, saslimušais tētis sūtīja viņu uz sieviešu klosteri, kur agrāk lūdzēji tika bagāti uzņemti. Bija savas verstis septiņas ko iet.

Gājām visi trīs, māte, brālītis un es. Domājām, ka dabūsim kādu glāzi piena vai kaut baltas maizes gabaliņu slimajam. Sasniedzām klosteri ļoti noguruši, bet nebijām tur pirmie. Mūķene, kas saņēma, nemaz ar mums nerunāja, tikai parādīja uz vaļā stāvošām kādas telpas durvīm: "Ejiet, ejiet, ēdiet, maizi pados." Melnas rupjas maizes gabaliņu dabūjām, bijām ļoti izsalkuši, domājām, ka būs vēl kāda vira. Kā sadrūma, cik garas izstiepās mūsu sejas, kad pamaisījām alvas blodiņā tīru sāļtu ūdeni, kurā peldēja iegriesti dažī sīpolu lakstu gabaliņi. Apēdām. Pateicāmies. Tie citi, kas arī bija atnākuši, sacīja, ka klosteris izlaupīts tīrs. Un arī zemnieku mājās nereti dzirdējām: "Мы с вами содружеству".

Kur reiz bija būts, otrreiz nevarējām iet. Tas spieda mērot ceļu uz tālākām sādžām, arvien tālāk. Arvien pazemīgāk iemācījāmies atkārtot: "Богаруме, Хрумапагу, мулостовию!" Kad jau kāds no vecākiem bija nācis pie samapas, reizēm atstāju brālīti mājās. Aizmaldījos tālu, uznāca vakars. Krievi nelaida pa nakti iet uz mājām, paturēja naktsguļām. Jaunas meitenes ņēma mani savā gultā, runājās kā ar mūsu. No rīta iedeva gardus ābolus, bija ko pārnest mājās.

Kad komisārs lika noņemt kartupeļus mūsu ezermalas lauciņā, ieraudzīja, ka pāris vagu no galiem jau norakts. Nelīdzēja atsaukties uz bariņu, kas mums atļāva rakt, komisārs kļiedza, solīja nodot karātiesai par zagšanu no proletāriskā kopīpašuma. Bet tā kā redzēja slimniekus, istabā neiegāja. Nu mums bija pilnīgi nogriesti visi uztura avoti.

Un tad ieradās pie mums divas čigānietes no tās nomētnes, kuru nakti sastapu mežā. Pēc tam viņas atnāca vēl dažas reizes. Nezinu, kur viņas ņēma, taču atnesa vecākiem ēdienu un palīdzēja tikt uz kājām. Māte priecājās, ka var sarunāties ar sievietēm savā valodā. No mātes iemācījos nenicināt šo tautu, pret kuru cilvēki parasti izturas kā pret ļaundariem.

Kartupeļu racēji paveica savu darbu pavirši. Māte, sākusi staigāt, salasīja vēl krietnu maišeli. Kašājās pa lauciņu mēness nakts, jo dienā uz tā iziet neuzdrošinājās. Kad zeme sasala, māte ņēma groziņu un sauca mani līdz, lai rādu, kur ir purvs ar tām miršu stīdziņām. Neticēju, ka tur kas iznāks, un baigas bailes gausināja man solus. No sākuma neatradām nekā. Bet dziļāk ejot, pamanīju it kā asins pilienus sūnās. Tās bija dzērvenes, apaļas, treknas, sarkanas odziņas, vietām raiboja kā sauļām izsētas. Skābas, bet patīkamas, jau pārsalušas. Pielasījām drīz savus groziņus, māte par šo ieguvumu ļoti priecājās, un viņas prieku saprotu tikai tagad, kad zinu, ka tie ir dzīvi vitamīni un tiem svarīga loma dzīvības uzturēšanā. Kad svešā zemē tie nav dabūjami, un tie atkritumi, ko paslepus pārdod tirgū, maksā kilogramā taisni tik daudz, cik maksā eksporta šķiņķis... Māte no savas bērnības zināja dzērveņu un brūkleņu nozīmi garās ziemās un gaveņu laikos. Viņa saprata, ka ar kartupeļiem vien neizvilks mūsu dzīvības. - Vieni groziņu aiznesu uz pilsētu un dabūju cukuru! Kas tas bija par gardumu, kad māte izvārīja ķīseli! Un gājām atkal uz purvu, un par šo mantu pilsētā vilka laukā visnolēptākos ietaupījumus. Tikai tas bija risks, iznest no pilsētas pūsmārciņu cukura, glāzi eļļas vai sauju putraimu. Uz ceļiem bija kontrole, to varēja izdarīt tikai bērns. Revolūcijas manifests jau bija izsludināts, "vādonis" bija jau klāt, un ņēma grožus stingri rokā. Sods uz vietas. Vienīgais tā veids: nošaut. Vēlāk sāka cilvēki pazust bez vēsts.

Ap novembra sākumu latvieši pilsētīnā pēkšņi sakustējās. Runāja, ka Vācija franšu frontē padevusies. Noslēgts pamiers⁺, bēgļi varot braukt mājās.

Bet nu bija pienākusi "ceļotāja bērna" reize saslimt. Kādā rītā vairs nespēju piecelties, locekļi kā bez maņas, galvas sāpes, milzīgi ķerastumi. Kas tālāk ar mums notika, dabūju zināt tikai vēlāk.

+/11. novembrī 1918 g. vāci parakstīja pamieru.

Tēvs jau bija atveseļojies, ievācis vajadzīgās ziņas, dokumenti jau bija kopš pavasara kārtībā. Tika paziņots laiks, kad no Vēlikije Lūkiem aties pirmais vilciens ar latviešu bēgļiem.

Kad man uzausa pirmā apziņas gaisma, es atrados uz vezuma, kaut kur braucu. Bija ļoti salts laiks, tikko svida dienas gaisma. Tas, kas brauca, nebija tēvs, neredzēju nevienu no savējiem. Māte laikam bija jutusi mani pamostamies, mierināja, lai guļu vien. Pagāja ilgāks laiks, kamēr apjēdzu, ka uz vezuma vēl ir brālītis, ka māte un tēvs iet blakus ratiem, un gāja vēl kādas sievas, tās bija čigānietes! Un tas, kas ratos brauca, arī bija čigāns! Cik sveši, dīvaini apstākļi, nesapratu nekā, kas ap mani noticis. Visi gājēji un braucējs nerunāja ne vārda, tas savādību vēl pavairoja. Tad mātes un tēva vairs nebija, tikai čigānu sievas gāja mums blakus. Pajūgu apturēja. Ceļmalā atradās Dievmātes kapličiņa ar ikonu, čigānietes stāvēja pret to, meta krustus un klanījās līdz zemei. Tad braucām atkal tālāk. Uzausa smags, pelēks rīts. Pie pilsētas boļševiku karavīrs ar sarkanu apsēju pa roku apturēja ratus. Čigānietes kaut ko ar viņu runāja. Tad braucām atkal.

Un tad mani ienesa Augustes istabīnā. Pēc brīža ieradās arī tēvs un māte. Čigānietes krita mātei ap kaklu un vai raudāja aiz prieka. Arī vecāki bija pacīlāti. Skaidroja Gustei, kurā arī maz ko no tā saprata: Lai nokļūtu ešelonā, vispirms vajadzēja nokļūt Vēlikije Lūkos. Bet kā to izdarīt ar visām paunām un arī ar slepeni salūkotu maizi un citiem uzturam līdzekļiem? Šai stāvoklī čigāni bija piedāvājušies vecākiem palīdzēt: "esam taču visi no vienas puses!" Tādēļ jau čigānsievas tik karsti bija lūgušas pie ikonas ceļmalā. Un krievam paskaidrots, ka ved slimus čigānbērņus pie ārsta... Lūk, kādos aplinkus ceļos un pēc cik ilga laika mūsu vectēva čigāniem atvērtā māja tika

atmaksāta!

Pāris dienas pavadījām pie mātes māsas, beidzot tikām ešelonā. Veļikije Lūku radi pagaidām vēl nekustējās, gaidīdami drošākus laikus. Beidzot sēdējām vilcienā, kas kustējās uz dzimtenes pusi. Nebija tas ne otrās, ne trešās klases vagonš, tikai sarkanais preču vāģis, kur samestas paunas un cilvēki sasēduši uz tām, gimenēm turoties vienkopus. Tādu vagonu bija daudz, gaŗa rinda novietota uz blakus sliedēm labu gabalu aiz pilsētas, un katrs vagonš piebāzts līdz pēdējai vietai. Nezinu, kur māmuļa Lūkos bija dabūjusi maltu gaŗu, tā runāja vagonā, ka uz revolūcijas ^{uzvaras} svētkiem parādījusies veikalos tāda kā liellopu gaŗa, citi to apšaubīja un sacīja, ka zirga. Bēgļu sievas izkāpa no vagoniem, sakūra ugunskurus un uz kriegeliem uzliktā pannā cepa kotletes. Smaržā, kas atplūda līdz vagonam, pacēlu galvu, un uzreiz jutos veselāka. Bet vilciens pēkšņi sakustējās un brauca projām. Ļaudis sāka kliegt, Valdiņš raudāja, dažas sievas ar pannām rokā mēģināja skriet vilcienam pakā, tas bija uztraukums! Bet nē, gabaliņu pabraucis, apstājās atkal un stāvēja divas dienas. Kad brauksim tālāk, neviens nezina ja.

Bija sācis braukt naktī. Kad atmodos, vagonš rībēja un dārdēja uz dzelzceļa sliedēm. Vagonā bija pilnīga tumsa, visi gulēja, tikai māte centās apsegt mani labāk, jo vagonš nebija apkurināts.

Mūsu ceļš ilga vairāk kā nedēļu. Reizēm vilcienu apturēja. Varējām iet pēc siltas, nesaldinātas kafijas un gabaliņa maizes, apziesta ar marmelādi. Dažreiz dabūjām kādu viru, bet, protams, tikai reiz dienā, ar to vajadzēja pietikt.

Tad kādā vietā vilciens apstājās un mums vajadzēja vagonu atstāt ar visām paunām. Neviens nesacīja, kas tā par pilsētu, kādēļ mūs aptur, kas būs tālāk. Visus bēgļus ievietoja kādā izdauzītā fabrikā. Gar vienu sienu dēļu lāvas,

nošķirtas ar dēli atsevišķās aizgaldās. Tajās novietojās katrā sava ģimene, iznāca it kā savs dzīvoklis, kaut visu redzējām un dzirdējām, kas apkārt notiek. Te stāvējām vairākas dienas, jo laikam te bija robeža. Mēs lielākie bērni pamazām sākām rotaļāties pagalmā uz gruvežiem. No rīta man vajadzēja stāvēt kafijas rindā, pusdienā pēc viras. Stāvēja tādi intelligenti kungi, laikam ierēdņi, stāvēja pēc izskata smalkas dāmas. Grūtas bija nakts, jo saltas un nemierīgas, tik daudzu svešu cilvēku barā. Dīvaini, ka nejutāmies kā viena ģimene, kas dalās kopīgā liktenī. Drīzāk viena aizgaldā pret otru bija naidīgi noskaņotas, it kā tie citi būtu vainīgi pie visām grūtībām. Domāju, šādu noskaņojumu radīja apstākļi, ka daži bija turīgāki un lepnāki, citi - visu zaudējuši nabagi.

Un tad salādējāmies preču vagonos un braucām atkal. Sacīja, ka nu esot Dinaburga. Pieauguši, kas cik necik pazina šejienes ģeogrāfiju, drīz aptvēra, ka mūs neved uz Rīgu. Logu nebija, nevarēja saprast, kur esam. Tie, kas tika pie mazajiem lodziņiem tuvu pie griestiem, sacīja, ka braucām caur Leišiem. Tiešām, kad vēlāk apturēja vilcienu, sacīja, ka te Papeveža. Bija agrs salts rīts. Tēvs izgāja pēc zupas un pārnesa karstu pelēku viru, ko metāmies strēbt. "Kas tā ir par zupu," māte brīnījās. Laikam rīsi, bet neredzēti lieli, nu kā pupas! Kāds vagonā izsaucās, ka tā ir kukurūza. Tādu lietu nebijām ne redzējuši, ne dzirdējuši. Maisīju ar karoti, lai izvairītos no tiem lielajiem graudiem. Pēkšņi vilciens rāvās uz priekšu, un zupa izlīja. Blakus sēdētāji sāka brēkt un rāties, jau tā viens otru nespēja paciest...

Pēc tam bija Sauli. Sirds dīvaini salecās un iesāpējās: nu jau vairs nav tālu! Līdz šim braucām un braucām, un sirds dibenā nebija uzticības, ka tiešām kādreiz aizbrauksim dzimtenē. Bet nu jau bija zināma puse: Sauli! Ap 50-60 verstu no robežas! Ja mūs vairs tālāk neved, varam kājām

aiziet. kā tur būs, kad ieraudzīsim Senbergu - Šķērus...

Tad bija nakts un vilciens stāvēja. Uzmodināja milzīga sakustēšanās vagonā. Uz perona ārā dzirdēja balsis, tā vairs nebija ne krievu, ne vācu valoda. Kāds pakāpās pie lodziņa: Možeiki! Robežstacija. Drīz būsīm uz latvju zemes!! Neviena vairs negulēja. Pat bērni atmodās. Kaut nekā neredzēja, klausījās, kā dun dzimtenes zeme, vilcienam pa to ripojot. Klausījās rudens nakts klusumā pār mūsu laukiem. Kad atkal apstājāmies, neraugoties uz aukstumu, atvēra durvis. "Jelgava!" čukstēja visi reizē ar bijību. Zemgaliešu rāmā, saulainā māmuļa.

Visi spiedās uz durvīm iemest kaut skatu dzimtajā pilsētā, tās visiem pazīstamajā stacijā. Tikko svida gaisma. Stacijas ēka neapgaismota, tikai pāris logos vājš spīdumiņš. Divi dzelzceļnieki kaut kur gāja. Tukšums. Pelēcība. Aukstums. Bez dzīvības. Tad aptvērām: kur var būt ap staciju dzīvība, tā taču te, ešelonā. Bez saviem darba laudīm Jelgava izmirusi. Un izdzisisusi šķita arī Rīga, kādreizējā staltā lepnā vēstures pilsēta. Vēl dzīvības pilnā, kad staigāju pa tās ielām savās pirmās skolas gaitās.

Modāmies kā no gara miega ar dīvainiem grūtiem sapņiem, modāmies saltā tukšā pelēcībā, sastingušā rudenī pašas ziemas pievārtē. Taču māte un tēvs bija dīvaini maigi, un mierīgi, kad atstājām vagonus un ar paunām kāpām lejā no augšējā peroja, jo vēl nebijām galā, vēl vajadzēja dabūt zināt, kad iet vilciens uz Vecm~~u~~^umuižu un pārsēsties uz to. Tad braucām "cilvēku" vagonos, sēdējām uz soliem, vairs nebija tik salti. Arī vagoni bija pustukši, mūsu nodalījumā neviena cita nebija.

Bijām apbraukuši lielu likumu: ^SVeļikijs Lūki-Dvīnka vai Dinaburga/ Daugampils/-Papeveža-Sauļi-Možaiki-Jelgava-Rīga,, un tad atkal Rīga-Jelgava-Vecm^uuiža. Pār Vecm^uuižas stacijas ēku bija uzraksts: Neugut.

Vecm^uuižā tēvs iznesa mūsu mantas uz perona, lika man

tās sargāt, un abi ar māti kaut kur aizgāja. Man sala rokas un kājas. Brālītis sakņupis sēdēja uz paunām. Es nebiju viēnīgā uz perona, vēl arī citi bēgļi, izkrāvuši savas mantas, gaidīja kaut ko. Neapzinādamās kādēļ, errojos par kādu dāmu smagos zvērādu kažokos, kas arī stāvēja, tikai pie lieliem ādas čemodāniem. Kāds fircīgs kungs šaudījās ap viņu šurp un turp. Lūk, kā citi bija pratuši pavadīt bada un sajukuma laiku Krievijā!

Tad beidzot mani vecāki nāca, kad jau biju gluži stīva nosalusi. Tēvs velti bija meklējis braucējus uz Šenbergi. Mantas novietējām kādās mājās pie stacijas. Mums pašiem bija jāiet kājām - 40 verstis. Un mēs gājām. Es gāju pirmo reizi pa šo ceļu, kurā vēlāk - tāpat, kā mans tēvs - pazinu katru lielāku akmeni, koku, māju vai zemnieksētas žogu ceļmalā. To pēdējo jau nebija daudz.

Vai mūsu soļi bija spārnoti, vai aukstums nesa mūs, izbadējušos, izslimojušos? Vai tas bija jauns spēks, jauna griba dzīvot, jauna cerība? Spēks, kas rudens īsai dienai beidzoties, bija atnesis mūs jau pusceļā, kur zem lieliem kokiem pie pašas ceļmalas pienāca Rukšu mājas? "Tie mums ir pazīstami", māte sacīja, "te iegriezīsimies, lūgt naktsmājas."

Uzņēma mūs laipni kā sen neredzētus radus. Saimniekam bija daži bērni, apmēram manā vecumā. Par mūsu sastapšanās labo iespaidu liecina tas, ka šī nepalika pirmā un pēdējā draudzīgā kopbūtne. Kaut katrs dzīvojām savā pagastā, taču mūsu un Rukšu jaunās paaudzes ceļi vēlāk krustojās ne vienreiz vien. Nodibinājās draudzība, tā sakot, no pirmā acu uzmetiena, nejautājot un neapzinoties, kādēļ. Pašreiz viņi bija tā dzimtene, kas uzņēma mūs laipni. Rukšu saimnieki nebija bēguši, bet pārlaiduši karus savās mājās, kaut izlaupītās.

Otrā rītā turpinājām ceļu. Kā vakar tā šodien ceļā neviena braucēja nesastapām. Bija mierīga rudens diena, vairs

Aļģurietis no bēgļu gaitām, pirmā sveic mūs baznīcā...

...un mājās - vecās mātes ābele...

ne tik salta kā iepriekšējās. Valdiņš reizēm tecēja kājām, reizēm atpūtai tēvs papēma viņu uz rokas. Es biju jau pieradusi pie lielāku attālumu mērošanas. Ceļā daudz neko nekavējāmies. Iedami vērojām mājas un krūmus, Bārbeles balto baznīciņu un kapsētu, un gaŗo bijušo iebraucamo vietu. Visu pētījām it kā jautādami, vai viss ir vēl tāds pats, vai nav iznīcināts. Viss ir kā agrāk, tikai tāds tukšs un atstāts, kā kad saimnieka pietrūcis, un daba nezinātu, ko bez viņa iesākt. Visur ienaidnieka pēdas, kurš vēl nav gluži nozudis.

Mūsu soli bija tik viegli un domas tik rāmas. Iegājām Šenbergas silā. Tēvs runāja ar māti, pajokojās. Rāmi, taipni, kā lielos svētkos. Kā laimē pēc liela smaguma novelšanas no sirds. Kā dzīvosim tālāk? Tādu rūpju nebija. Mēs tagad bijām dzimtenē, kas mums ko varēja padarīt? No dzimtenes mēs nekad vairs nešķirsimies. Būs miers. Dzīvosim mierīgi kā pirms kara, kā vecos labos laikos!

Lūk! Lūk! Caur pēdējiem kokiem balo baznīca, sarkanu juntu, zelta monstrancēm līdzīgiem krustiņiem torņu galos! "Baznīca stāv. Paldies Dievam!", māte klusām saka. Un nu ejam un nerunājam vairs, tikai skatāmies un skatāmies uz to, kas ir mūsu, ko pazīstam kopš bērnu dienām.

Noejam no kalna miestā. Stūra veikala durvis stāv vecais "Vist^āstilbs", viņš zina, ka-nezin' kādēļ- viņu tā iekuši, un nedusmojas. Gaŗais vājais, jau stipri sirmais izraēlietis pazīst tēvu un aicina bodē. Tur iznāk arī viņa meitas, sasveicinājas ar mums, priecājas. Visi dzīvi? Visi dzīvi, paldies Dievam. Skaistkalnē daudz kas nopostīts, mājas sagrautas, tilts nodedzināts, arī sinagoga cietusi. Aptieka un pasts stāv kā bijuši, tikai viss tukšs, kluss. Daudzi aizbēguši un nav vēl atgriezušies. Mēs esam pirmie. Tādēļ katrs, kas ierauga, apsveic mūs, bet cilvēki rēzami ļoti maz. "Kā tad Andriņos?" māte bailīgi jautā. "Ir visi, paldies Dievam, tikai

abi vecākie dēli vēl nav atgriezušies no kara.

Un tad mēs uzgājām uz Vaiču kapiem un nometāmies ceļos pie Viktoriņa kapiņa, glāstījām viņa krustu, kurš bija tāds pats, kā bijis, un joprojām liecināja, ka "še dus mūsu mīlulītis Viktors Šķeris." Un māte atrada savu vecāku, sava bāļa Andrēja, māšas Annas kapus. Lūk, kā pa šiem gadiem bija salapojis ozols, izaudzis no zīlītes, ko māmuļa iespraudusi, apglabājot mazo Katiņu. Visi kapi bija aizauguši, jo kopēju vairs nebija! Bet mēs jutāmies jau gandrīz gluži mājās. Vaičos nemanījām nekādu dzīvību, bet izgājuši caur prieditēm, ieraudzījām Andriņu sirmo plašo istabu ar akas vīndu pie tās un lielās bērzes pagalmā.

Pirms kara man ļoti patika viesoties Andriņos. Jo te viss bija tik tīrs un kārtīgs, katrā vietā vienmēr stingri savā vietā. Te valdīja senlaiku gars ar savu negrozāmo likumību, te viņam bija padots puķudārzs un sētsvidus, noslēpumainās vecās ēkas un dižistaba ar lielām svētbildēm.

Tagad šis gars šķita izgājis, kaut mājās bija ir pats saimnieks, ir saimniece, ir bērni Pēteris, Marta, Bernards, Antone, Verīte, to pēdējo mēs atstājām gluži maziņu. Tagad jau bija četrus gadus veca meitenīte. Un Andriņu māte pačubinājās un atsedza lakatiņu savā gultā, nokaunējusies rādīdama, ka tur vēl kāds guļ, kāds gluži mazs. "Annīte", viņa vainīgi un priecīgi čukstēja. Atnākusi, neraugoties uz kariem... Pats Andriņš, kurš agrāk man likās tik milzīgs un tik bargi, kā sogis, skatījās uz mani, tagad bija izdzisis, kā bez spēka. Vācieši paņēmuši ir viņa lopus, ir maizi, ir darba rīkus. Lauki, izņemot mazu plankumiņu ap māju, stāvēja atmatā...

Pacienāti atvadījāmies un devāmies uz savām mājām, uz Šķeriem, par kuriem nu zinājām, ka tie nav tukši, ka mūsu mājās pēdējo gadu mēģinājis saimniekot mūsu mātes brālis Pāvils ar savu ģimeni. Breileniešos katrā mājā ap-

apmeties kāds svešnieks, Zvejniekos pat kāds no Vidzemes šurp atklīdis!

Pagājuši garām Doriņiem, nogriezāties pa kājceliņu. "Mātes ābele vēl stāv!" bija pirmie vārdi, ko māmuļa izrunāja šī brīža sasprindzinātā klusumā. Salikusi, tēvmātes stādītā mežābele, melna, bez lapām, bet sīkstu dzīvību - mirušo paaudžu dzīvā pārstāve, mēmi raudzījās uz mums, gluži noliekusies mums pretī...

- - - - -

Nezinājām, ka mūsu atgriešanās dzimtenē, mūsu izkāpšana Rīgā no ešelona iekrita dienā, kad Nacionālajā Teātrī tautas pārstāvji salasījās svinīgā aktā: Neatkarīgas suverenas Latvijas valsts pasludināšanā 18. novembrī 1918. gadā.

Mūsu atgriešanās, it kā otrreizēja piedzimšana dzimtenes pilsoņa dzīvei, notika dienā, kad dzima arī strēlnieku un atbrīvotāju izcīnītā, visas tautas lolotā dzīve pašu brīvā valstī. Manā skolas laikā jau katram bērnam bija pazīstams šis uzņēmums, kā viņi visi tur stāvēja uz Nacionālā teātra skatuves, visi galvenie latvju sabiedriskie darbinieki ar Jāni Čaksti priekšgalā. Sākās jauna dzīve, atvērās aizkars uz apgaismotu skatuvi, kur nākamām paaudzēm darboties.

Tautas cerības bija piepildījušās varbūt vairāk, nekā uzdrošinājās cerēt. Kamēr bijām zem Krievijas kā tās integrāla sastāvdaļa, varbūt mūsu vadoņi sapņoja par zināmu autonomiju, kā Somijai, kā Polijai. Bet nu bija atjaunota pilna neaprobežota neatkarība kā pirms septiņi simti gadiem.

Kā izskatījās šai brīdī neatkarīgajā Latvijas Republikā? Par pilsētām, sevišķi par sirmo Galvas pilsētu

Rīgu nevaru nekā pastāstīt, jo to savām acīm neredzēju, varu tikai atkārtot to, ko vēlāk lasīju, ko dzirdēju nostāstos. Tā, piemēram, atbrīvotie kara gūstekņi stāstīja par savu ierašanos Rīgā, novembra beigās. Izkāpjot no vilciena, bija domājuši, ka viņus saņems kādas organizācijas pārstāvji, bet nebijis neviena. Uz ielas viss tukšs, kluss, kā izmiris, ne pajumtes, ne kādas apgādes. Kaut vācu organizācijas jau pārtraukušas darbu, latviešu vēl nav noorganizējušās.

Neatkarīga republika ir izsludināta, taču skaidrs, ka mūžvecie tīkotāji pēc Dievzemītes nerimsies un neatteiksies no tās. Jau līda no rietumiem kāras bandas, ak Dievs! Tās vada paši latvieši... Jaunajai republikai steidzami jāsavāc armija. Izsludināta mobilizācija, bet 1. decembrī nekas vēl nav noorganizēts. Karavīri tomēr pierakstās, veido pulkus. Ložmetējniekiem nav neviena ložmetēja. Karavīriem vecas krievu šautenes, bet nav nevienas patronas. Nav apģērba, katrs atnācis tāds, kā mājās strādājis. Mums vēlāk skolā visiem bija labi pazīstams kāda vada uzņēmums: vienam kājās kalas, piesietas ar auklu, citam divas dažādas kurpes, zole purngalā atplēsta, kaili pirksti lien laukā; viens bikšu gals norauts. Mugurā frenči, prakas, svārki, kā kurā. Bet visi stāv stalti, šautene pie kājas, rokas gar vīlēm. Acis zem saparcītas puscivīlas, pusmilitāras cepures skatās taisni, pārgalvīgi. Un vienam "saulīte" +/ pie cepures. Tā nebija maskarāde, tā bija neapgādātas armijas kaujas īstenība... Karavīri dabūjuši zināt, ka vāciem aizejot, civilie izlau-pījuši militārās eksportostas noliktavas. Noorganizējušies daži kareivji un pāris virsnieku, gājuši atņemt nolaupītās drēbes. Panākumi bijuši bagātīgi: vienā pašā dzīvoklī atrasti 3 vācu vāgļi un mundieru, iznācis apģērbs veselai rotai.

Bet ko darīja tauta Rīgā, jābūt taču daudziem iedzīvotājiem, kas neizbēga! Pelēkais strādnieka cilvēks, droši vien, kāvās ar badu. Mēģināja nokļūt uz laukiem, ko nopirkt, atnest uz Rīgu drusku paspekulēt. Tikai uz tiem laukiem arī +/Uzlēcošas saulītes nozīme, pirmās armijas nozīme, vēlāk uzņemta valsts zīmogā, un gērboni.

vairs nebija nekā. Un ko darīja tā sauktās vidus šķiras?
"Vidusšķīra rīkoja dzīres mēra laikā. Zeme galīgi izpostī-
ta, tauta bezdibēna malā, sarkanais vilnis veļas virsū...
"Uz masku balli!" + / "Rīdzinieki priecājās uz augšu palēk-
damies", atceras kapteinis Kiselis. Bija par kko priecāties:
atgūta brīvība, sava valsts. Kas to atguvis, kas to nosar-
gās - tā nav mūsu daļa!

Tas pats citās lielākās pilsētās. Aculiecinieks stās-
ta: ++ / "Liepājas kūrmājā dejo, dzer un dzied. Plaši atveras
durvis, ienāk gaŗš jātnieks pelēkā mētelī, dubļainos zābakos,
gaŗu zobenu pie sāniem. Lieliem smagiem soļiem pieiet pie
frakotā orķestra, paceļ roku: Stāt! Mūzikanti klausas, iestā-
jas klusums. Jātnieks novelk mēteli, iecērt grīdā savu gaŗo
zobenu, pavēl spēlēt karavīru dziesmas. Orķestrs klausas!
Kad tas apklust, svešnieks uzvelk atkal mēteli, iebāž zobe-
nu makstī, mierīgi iziet. Zālē milzīgs uztraukums: Kas tas
tāds bija? Kur viņš palika? Kā viņš to drīkstēja!! Tikai
žurnālists ir viņu pazinis: Ģenerāļa baloža brigādes jā-
tnieku nodaļas komandieris kapteinis Baumanis. Viens no vē-
lākajiem legendārajiem."

Pirmās mobilizācijas dienās vietējie - mūsu pašu! -
lielinieki agitēja pret mobilizāciju. / Viņi vienmēr un vi-
sur, cik zemes lode plata un gaŗa - iet pret tautas intere-
sēm/. Šis pats vēlākais legendārais, kuŗa portreju uzmetis
īss žurnālista atmiņu stāsts, gājis no mājas uz māju un vi-
siem iesaucamajiem, kas mobilizācijas pavēlei nebija klau-
sījuši, īsi pateicis: ja rīt neieradīsies mobilizācijas
punktā, parīt karāsies pie akas vindas! Un jaunieši otrā
dienā dziedādami ieradusies punktā, un vēlāk bija krietni
+ / Laikr. "Tēviņa", 1944. g. 7. VIII. ^{xx/} Diktatūras laikā apvērsuma
vadītāja Jāņa Baloža autoritāti tautā stiprināja ar to, ka
pirmais Latviešu Atbrīvotāju virspavēlnieks pulkv. Kalpaks,
cīņās sašauts, uz lielceļa mirstot, vēl paspējis klātesošiem
virsniekiem nodot pavēli: "Balodi, palieciēt manā vietā". -
Kārlis man reiz sacīja: "Tas mīts. Kalpaks patiesībā sacīja:
"Baumani, palieciēt manā vietā". Tikai Baumanis arī drīz kri-
tis. -

karavīri, un vēl vēlāk - ar lielām privilēģijām apveltītie...kas palika dzīvi. Kritušie paliks vienmēr dzīvi, kamēr vien tauta būs dzīva.

Vēlāk man Latvijas Kreditbankā ar pirmās Latvijas valdības tieslietu ministri zvērināto advokātu Eduardu Strautnieku kopā strādājot, pēdējais man stāstīja: Paši pirmie Latvijas atbrīvotāji kaŗojuši vēl zem Antantes valdības. Tad arī angļi apgādājuši mūs "ar municiju un proviantu": pienākusi kuga krava suņu biskvītu un tranšeju rokamo lāpstīņu/Kur šai puspartizānu kara apstākļos rakt tranšejas!!!/Tad lietā grābis iekšā energiskais I Ministru prezidents Kārlis Ulmanis. Izspiedis kaut kādus vecus ieročus /1 šauteni uz 2 vīriem, tikai gadījies, ka patronas nepasējušas.../+ Kaut cik taustāmu palīdzību sniegusi angļu flote: kara kugis ienācis Daugavā, uz šī kuga stāvējis Ulmanis un, saskaņā ar sakarnieku ziņojumiem, kur mūsējiem "pašreiz karsti", komadējiem lielgabalniekus: gāziet Torņakalna virzienā! Tagad šeit! Atkal tur! Interesanta ir šī Atbrīvošanas cīņa un I Valdības vēsture, valdības, kura tikko sastādījusies, tūlīt bijusi spiesta bēgt uz Liepāju, no Liepājas -uz kuga, no šī kuga jūrā vadījusi valsti... un izdevies!

Sacīsim: vismaz šai grūtā stundā sabiedrotie -tie angļi, pasniedza mums palīdzīgu roku! Aizmirsīsim, ka dažus gadus vēlāk tikpat grūtā stundā, piesavienoties glabāšanā uzticēto valsts fondu, aplaupīja mūs līdz kreklam. Nē, nē, mīlie! Tas vēsturē vēl nav gadījies, ka liela valsts-Lielbritānija- aiz tīrā humānisma palīdzētu mazai valstij. Arī toreiz Atbrīvošanas kara laikā steidzās karot mūsu, maziņās Latvijas rokām un asinīm, lai aizsargātos no Maskavas bolševiku apvienošanās ar vācu bolševikiem, jo tad jau iznāktu, ka bolševiki ir britu vārtu priekšā! Tāpat kā +/Vēlāk angļi taisnojās, ka tie bijuši zaldātu biskvīti, tikai sabojājušies un norakstīti suņiem. Par visu to pirmos valsts gadospēksājām valūtā raudādami...

vienmēr un visur šī tauta aizsedzas ar citām mazām tautām.

Atbrīvošanas cīņu vēsturē, tur visi dokumenti un visas ziņas daudz bagātākas un objektīvākas. Šeit atzīmēju tikai savas atmiņas, pie kurām zinātnisku kritēriju nevar pielikt.

Savas šīs daļas atmiņas savilkšu ar īsu kopsavilkumu: Pēc Pasaules kara, kurš ilga 4 gadus un 4 mēnešus⁺, kurā karaļa 33 valstis ar 1,5 miljarda iedzīvotāju, 70 miljoniem mobilizēto un 10 miljoniem kritušo /un tikpat daudz, ja ne vairāk ievainotiem un sakropļotiem/, mēs bijām atkal savās mājās! Pasaule bija kļuvusi bagātāka par 7 jaunām neatkarīgām valstīm: Poliju, Čehoslovākiju, Ungāriju, Lietuvu, Latviju, Igauniju, Somiju. Tas bija vienīgais kara ieguvums ar tik milzīgiem upuriem.

Māte salika rokas un sacīja: "Kāda liela Dieva žēlastība mums tikusi piešķirta: četri izgājām no mājām, un visi četri atgriezāmies!"

+/Pārskatu to uzrakstīto un brīnos: cik īss tas stāstījums par karu! Dažas desmit lappuses. Lasot pārsrien tās acīm dažās minūtēs. Un cik briesmīgas sāpes, bailes, cilvēku un visas radības ciešanas velkas aiz manu lapiņu drusciņas kā miljardiem kilometru gara komētas aste...

Karš jau arī galīgi nebija beidzies. Dažās zemēs, ģā, piem., mūsu, tas uzliesmoja un vilkās vēl gadiem...